

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för svenska språket

Retoriska mönster i nutida brottmålsdomar

Kristina Andersson

Specialarbete, 15 hp
Svenska språket, fördjupningskurs, SV1301
Vt 2012
Handledare: Barbro Wallgren Hemlin

Sammanfattning

Bakgrund och problem: I arbetet undersöks hur domstolar argumenterar i brottmålsdomar. Kan man påstå att en domstol dömer med hjärta och/eller hjärna? Hjärta i den meningen att känslomässiga överväganden får styra vid domstolens bedömning av fallet och hjärna i den meningen att logiska överväganden i stället får bestämma utgången.

Tanken, att domstolen dömer med hjärna och hjärta, är inte ny utan har funnits med sedan antiken. Då myntades de retoriska begreppen *ethos*, *pathos* och *logos*, som handlar om förnuft och känsla. Till dessa begrepp hör också *topiken* och statusläran, som handlar om hur man hittar argument som passar till förnuft och känsla, vilka i sin tur kan användas i en rättegång. I vår tid finns mycket lite forskning om hur domstolarna argumenterar retoriskt och det är därför intressant att undersöka detta.

Syfte: Undersökningen syftar till att belysa retoriska mönster i nutida brottmålsdomar utifrån *ethos*, *logos* och *pathos* samt *topiken* och statusläran.

Avgränsningar: Studien omfattar endast domstolens retoriska argumentering i domen i fråga om den tilltalade är skyldig eller inte till gärningen.

Metod och material: Fem brottmålsdomar har valts ut där det finns en dom både från hovrätten och från tingsrätten. Metoden utgörs av en argumentationsanalys (kvalitativ metod) av domstolens argumentering.

Resultat och slutsatser: Mina resultat visar att argumenteringen väl följer antikens retoriska mönster för *ethos*, *logos* och *pathos* förutom *topiken*, som har anpassats till moderna förhållanden i vissa avseenden.

Förslag till fortsatt forskning skulle kunna vara att undersöka känslornas betydelse för utgången av målet.

Nyckelord: Argumentationsanalys, juridik och retorik

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	1
1.1 INTRODUKTION.....	1
1.2 SYFTE OCH FORSKNINGSPRÅGOR.....	3
1.3 AVGRÄNSNINGAR	4
1.4 KORT INTRODUKTION TILL STRAFFRÄTTEN	5
1.5 UPPSATSENS DISPOSITION.....	5
2. MATERIAL OCH METOD.....	5
2.1 UNDERSÖKNINGSMATERIALET	5
2.2 METOD	6
3. FORSKNINGSÖVERSIKT	8
3.1 ALLMÄNT	8
3.2 KLIPPANMÅLET	9
4. DEN JURIDISKA RETORIKEN – EN HISTORISK TILLBAKABLICK	11
5. RETORISK ARGUMENTATION I TEORIN.....	12
5.1 ARISTOTELES	12
5.1.1 <i>Ethos, pathos och logos</i>	12
5.1.2 <i>Topiken</i>	13
5.1.3 <i>Mer om logos – syllogism, entymem och exempel</i>	14
5.2 STATUSLÄRAN.....	15
5.2.1 <i>Status coniecturalis – faktafrågan</i>	15
5.2.2 <i>Status finitionis – definitionsfrågan</i>	16
5.2.3 <i>Status qualitatis – kvalitetsfrågan</i>	16
5.3 MER OM TOPIKEN	17
6. RESULTATREDOVISNING	18
6.2 TES OCH STATUSLÄRAN.....	19
6.3 ARGUMENT, BEVISNING OCH PLATSER.....	20
6.3.1 <i>Blev offret berövat livet?</i>	21
6.3.2 <i>Vem är den skyldige?</i>	22
6.3.3 <i>Hur allvarligt är brottet jämfört med andra?</i>	24
6.3.4 <i>Hade gärningsmannen uppsåt eller var han oaktsam?</i>	25
6.3.5 <i>Är gärningen ursäktlig?</i>	27
7. DISKUSSION	28

7.1 INLEDNING	28
7.2 ETHOS	29
7.3 LOGOS	30
7.4 PATHOS	32
7.5 STATUSLÄRAN.....	33
7.6 TOPIKEN	33
7.7 AVSLUTNING	35
8. KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING.....	36
BILAGA 1.....	38
BILAGA 2.....	40

1. Inledning

1.1 Introduktion

Kan man veta vad en annan människa tänkt i ett visst ögonblick? Svaret på frågan är naturligtvis nej. Ändå kräver lagstiftarna i vissa fall, att en domare ska besvara: Vad tänkte den tilltalade att hans gärning skulle få för effekt när han utförde den? Lösningen blir att domarna uttalar sig om vad den tilltalade sannolikt tänkt och inte vad han faktiskt tänkt i en viss situation. Inom juridiken är alltså inte sanningen det avgörande utan det sannolika. Detsamma gäller inom retoriken.

Juridiken och retoriken har följts åt och utvecklats tillsammans sedan antiken. Inom den klassiska antika retoriken fanns bland annat *genus judiciale* (rättegångstalet) som användes vid domstolsförhandlingar. Ända sedan antiken har en brottmålsförhandling gått till på ungefär samma sätt. På plats finns en åklagare och en försvarare (advokat) som utifrån samma sak (vad målet handlar om) argumenterar för motsatta ståndpunkter. Åklagarens uppgift är att göra den tilltalades grad av skuld sannolik, medan försvararens uppgift är att göra den tilltalades grad av oskuld sannolik. För båda aktörerna gäller det att övertyga domarna om att deras version är den riktiga. Debatten kan inte vara oändlig utan vid en viss tidpunkt måste man göra upp om hur långt man nått. Detta sker genom att domarna, efter noga övervägande av parternas argument, avkunnar en dom. Denna har parterna sedan att rätta sig efter.

Retorikens uppgift är bland annat att hjälpa parterna att finna de rätta argumenten för respektive ståndpunkt. Redan under antiken utbildades ett system/mönster för tänkbara argument i en viss situation, som till stora delar används än idag. Begrepp som *ethos*, *logos* och *pathos*, *topiken* och *statusläran* hör hit och utgör verktyg för retoriker. Dessa verktyg kommer även jag att använda mig av i undersökningen. I den klassiska retoriken står *ethos* för de känslor åhörarna ska få om talaren. *Logos* handlar om argumenteringen som sådan i talet. *Pathos* står för åhörarnas egna känslor och som väcks av talet. Mitt material i undersökningen utgörs av brottmålsdomar och i min analys har jag tillämpat dessa verktyg på så sätt att *ethos* står för de känslor läsarna av domen får för domstolen, *logos* handlar om argumenten som sådana i domen och *pathos* står för de känslor läsarna får för egen del vid läsandet av domen. *Topiken* är vidare en slags katalog över uppslagsord som en talare/domstol kan använda sig av i sin argumentering för att

beskriva gärningsmannen och offret t.ex. ålder och kön. Slutligen är statusläran i korthet ett sätt att ordna dispositionen i argumenteringen t.ex. tes mot antites, utifrån ett givet system av frågor. I de undersökta domarna är t.ex. tes skyldig och antites oskyldig och systemet följande frågor:

- Blev offret berövat livet, dvs. kan självmord, sjukdom etc. utslutas?
- Om offret blev berövat livet, vem är i så fall gärningsmannen?
- Hur allvarlig är brottsligheten jämfört med andra liknande brott (gradering)?
- Ville gärningsmannen att offret skulle dö (uppsåt) eller ville han bara skada denne (oaktsamhet)?
- Kan gärningen trots allt ursäktas genom t.ex. nödvärn?

Fokus har genom tiderna legat på retoriken under den muntliga förhandlingen, dvs. åklagarens och försvararens retorik, och inte så mycket på retoriken i den skrivna domen. Åklagarna och försvararna använder sig av retoriken muntligen en gång vid förhandlingen i syfte att övertyga en liten bestämd målgrupp (domarna). Domarna, som skriver domen, har att retoriskt förhålla sig inte bara till parterna i processen utan även till alla andra som kan komma att läsa domen över tiden. Detta borde rimligen medföra att retoriken i den skrivna domen skiljer sig från den som förekommit under den muntliga förhandlingen. I mitt arbete som jurist har jag haft förmånen att få arbeta både med den muntliga och med den skriftliga juridiska retoriken. På så sätt har jag kommit att fundera över frågan. Det finns förhållandevis mycket litteratur skriven om den muntliga juridiska retoriken, men mycket litet skrivet om den skriftliga. Bland annat bristen på litteratur gjorde att jag blev intresserad av att undersöka vilka retoriska mönster som finns i nutida brottmålsdomar.

En forskare, som tidigare har studerat dessa aspekter, är juristen och retorikern Mikael Persson. Han har skrivit flera böcker och artiklar om retorik, framförallt om juridisk retorik, samt undervisat i ämnet. Persson anser att juridik är en blandning av emotion och logik. Lagar, särskilt straffrätten, bygger på politiska beslut, som i sin tur bygger på människors värderingar, moralregler och känslor, medan texten i en lagparagraf är logisk. Argumenteringen i en rättslig fråga kan därför föras med olika grad av emotionalitet (*ethos* och *pathos*) respektive rationalitet (*logos*) (Persson 2006:12 och Persson 2007:51). I artikeln *Klippanmålet*

och lagens ögon (1999) tillämpar han sitt resonemang på hur domare argumenterar i brottmålsdomar där frågan är om den tilltalade har uppsåt eller inte till gärningen. Hans tes är att om en domare vill fälla den tilltalade till ansvar för gärningen använder hen sig framförallt av emotionella argument. Om en domare vill fria den tilltalade från ansvar använder hen sig framförallt av logiska argument (Persson 1999:88–98).

Persson har i sin forskning utgått ifrån domar och även jag kommer att undersöka retoriken i ett antal brottmålsdomar. Jag har valt ut fem brottmålsdomar från Hovrätten för Västra Sverige där jag analyserar textens innehåll och argumentation. Domarna handlar om mord, dråp eller grovt vållande till annans död. Jag har lagt som bilaga 2 en kort beskrivning av de enskilda målen.

1.2 Syfte och forskningsfrågor

Syftet med min uppsats är att belysa hur hovrätten och tingsrätten har argumenterat i skuldfrågan i ett antal domar. Mitt redskap för analysen kommer att vara ovan nämnda antika verktyg. Centrala frågor att besvara är följande:

- Hur använder sig domstolarna idag av *ethos*, *pathos* och *logos*?
- Hur använder domstolarna *topiken* och finns det skillnader mellan det klassiska systemet och domstolarnas argumentering i nutiden beträffande *topiken*?
- Hur använder sig domstolarna av statusläran?

Jag kommer även närmare i min undersökning studera följande frågor:

- Hur använder sig domstolarna av teser och antiteser? Vilka argument lyfter domstolarna fram till stöd för tesen/antitesen och vad är det för slags argument (emotionella och/eller logiska)? Är domstolens slutsatser klara?
- För domstolen ett induktivt eller ett deduktivt resonemang i domarna?

Slutligen är även mitt syfte med undersökningen att pröva om Perssons tes enligt ovan överensstämmer med mina slutsatser.

1.3 Avgränsningar

Jag har valt att avgränsa studiens omfattning enligt följande:

Under antiken fanns det tre typer/genrer av tal. Den här uppsatsen behandlar rättegångstalet, dvs. *genus judiciale* och tar således inte upp *genus deliberativum* (det politiska talet) eller *genus demonstrativum* (lovtalet).

Den klassiska retoriken indelade arbetet med ett tal i sex faser eller s.k. partes, under vilka ett tal växte fram från tanke till färdigt framförande. Dessa avdelningar var tanken (*intellectio*), argumentationen (*inventio*), dispositionen (*dispositio*), språket (*elocutio*), memoreringen (*memoria*) och framförandet (*actio*). Denna uppsats behandlar endast den andra avdelningen *inventio*. Under denna fas ska talaren bestämma vilket resultat som eftersträvas, bestämma vilken frågan är enligt statusläran samt vilka argument som behövs för att styrka den tes han/hon vill driva i målet.

En modern brottmålsrättegång består av olika delar. Först finns en förberedande del där bl.a. skriftväxling sker. Därefter kommer den muntliga huvudförhandlingen där åklagaren och försvarsadvokaten framför sina teser och argument, personer hörs, bevisupptagning sker m.m. Rättegången avslutas därefter med en dom. Inom den juridiska retoriken har traditionellt stort fokus legat på den muntliga förhandlingen, men i den här uppsatsen studerar jag enbart *resultatet* av åklagaren och försvarsadvokatens ansträngningar, dvs. den skriftliga domen. Jag har således inte beaktat vad som förekommit under själva huvudförhandlingen.

Den skrivna brottmålsdomen består av olika avsnitt, t.ex. domslut, yrkanden, bakgrund och vad de olika personerna berättat under rättegången. Ett avsnitt kallas *domskäl* och i denna del ger domstolen sin syn på hur saken ska avgöras. Domskäl består i sin tur av olika underavdelningar t.ex. *påföljd* och *skadestånd*. Jag kommer emellertid endast att undersöka den del av domskälen där domstolen resonerar kring frågan huruvida den tilltalade gjort sig skyldig till gärningen eller inte. Rent juridiska synpunkter lämnas också åt sidan, dvs. om domstolen tillämpat lagen korrekt.

1.4 Kort introduktion till straffrätten

Materialet, som undersöks i studien, utgörs av brottmålsdomar som handlar om mord, dråp eller grovt vållande till annans död. För att underlätta förståelsen för läsare som saknar eller har liten kunskap om straffrätt har jag näst sist i denna uppsats lagt bilaga 1, som ger en kort introduktion till ämnet.

1.5 Uppsatsens disposition

I det inledande kapitlet presenteras bakgrunden, frågeställningen och syftet med uppsatsen samt avgränsningar. Kapitel 2 tar upp material och metod. Här presenteras det tillvägagångssätt som används för att uppfylla uppsatsens syfte och frågeställningar. I kapitel 3 ges en forskningsöversikt. En kort historisk introduktion av den klassiska retoriken ges i kapitel 4. Därefter följer i kapitel 5 en presentation av ett antal retoriska verktyg, som används i analysen. I kapitel 6 ges en resultatredovisning från det undersökta materialet och slutligen i kapitel 7 besvaras problemformuleringarna och studien sammanfattas i en slutsats.

2. Material och metod

I kapitlet presenteras det undersökta materialet och motivering för val av arbetsmetod. Nyckelord för min analys presenteras först i kapitel 5.

2.1 Undersökningsmaterialet

Materialet till denna uppsats utgörs av domar. En domstols samtliga domar återfinns i domböckerna för respektive år. Eftersom Persson (1999) i sin uppsats undersökt argumenteringen i en dom rörande mord valde jag att studera domar där saken var mord eller brott med nära anknytning till detta, dvs. dråp och grovt vållande till annans död, för att underlätta jämförelsen med hans forskning. Att undersöka domar som handlar om mord etc. har också den fördelen att gärningsmannens avsikter är viktiga för domstolen att argumentera kring eftersom brottet förutsätter att denne hade uppsåt till gärningen. I denna argumentering behöver domstolen använda sig av *ethos*, *pathos* och *logos*. Mitt urvalskriterium var följaktligen att det skulle finnas en utförligt motiverad dom både från hovrätten och tingsrätten samt att domstolen skulle uttala sig om den tilltalades uppsåt. Efter en genomläsning av

2008 års domböcker för Hovrätten för Västra Sverige fann jag totalt 15 domar där saken var mord, dråp eller grovt vållande till annans död och där även frågan om gärningsmannens skuld var uppe till prövning. I hovrättens dom ingår även tingsrättens dom. Jag har alltså i min undersökning studerat både tingsrättens dom och hovrättens dom och jämfört dessa med varandra. I tio av dessa 15 domar delade hovrätten tingsrättens bedömning och skrev inte någon egen motivering. Kvar blev fem mål där det fanns en utförligt motiverad dom både från hovrätten och tingsrätten. Av dessa fem mål delade hovrätten tingsrättens uppfattning i tre fall (ett mord och två dråp). I ett mål skärpte hovrätten rubriceringen och ändrade från dråp till mord. I ett annat mål mildrade hovrätten rubriceringen från mord till grov misshandel och grovt vållande till annans död. Det finns inte någon dom från Högsta domstolen beträffande de undersökta målen.

2.2 Metod

De fem ovan nämnda domarna har granskats i sin helhet, men tyngdpunkten har legat på en jämförelse av tingsrättens och hovrättens argumentering i domskälen beträffande skuldfrågan genom en djupare närstudie (kvalitativ metod). För analysen av argumentationen i domskälen har jag använt mig av Karlbergs och Mrals metod för argumentationsanalys (1998:36–44). Deras metod syftar till en helhetsanalys av en retorisk text utifrån innehåll, disposition, språklig utformning etc., men jag kommer endast att använda metoden för att undersöka olika aspekter av *inventio*. Karlbergs och Mrals metod består av sex steg. I det som följer kommer metoden närmare att beskrivas.

I det första steget ska textens *tes* undersökas eftersom texter, som är avsedda att övertyga oss om något, alltid innehåller en eller flera teser. Tesen är den åsikt sändaren vill att mottagaren ska övertygas om. Frågor som ska ställas i detta moment är om tesen är tydlig, om den är klart formulerad och var i texten den i så fall återfinns. Fördjupande frågor om tesen kan vara om det finns över- respektive undertes och om de i så fall samverkar eller gör de olika teserna att framställningen blir oklar. Om tesen inte är klart formulerad – är den då underförstådd, dold, föränderlig, dubbeltydig etc.? Finns det även någon antites (motståndarsidans ståndpunkt) som talaren argumenterar mot och vederlägger?

I det andra steget ska *argumentationen* studeras. Vilka argument framförs som stöder tesen (förargument) och vilka motargument bemöts? Finns det några huvudargument och stödargument i texten?

I det tredje steget ska argumentens styrka undersökas utifrån kategorierna *hållbarhet* och *relevans* i relation till de specifika mottagarna. Ett argument är hållbart, dvs. sant eller åtminstone sannolikt eller rimligt, när det överensstämmer med vår uppfattning om verkligheten eller när bevisföringen ger belägg för detta. Med relevant menas att argumentet har samband med tesen. Ett argument som både är hållbart och relevant är ett starkt argument, medan ett argument som har tvivelaktig hållbarhet och svag koppling till tesen är ett svagt argument.

I det fjärde steget ska man undersöka vilka s.k. platser (*topoi*) talaren besökt för att hitta argument. Platser kan förklaras som uppslagsord i en katalog över lämpliga argument för en viss situation (se nedan avsnitt 5.1.2). Man bör även undersöka vilka tänkbara argument talaren inte framför, dvs. om talaren har valt bort några platser där motståndarna hade kunnat hitta argument.

I det femte steget ska man kategorisera argumenten med utgångspunkt i vilken typ av argument de tillhör baserat på *ethos*, *logos*, och *pathos* (se nedan avsnitt 5.1.1). *Logosargument* är argument som i första hand riktar sig till vårt förnuft och logiska tänkande och där bevisningen grundar sig på fakta. Här kan man t.ex. hitta exempel, analogier, entymem och syllogismer. Man bör även studera vilka premisser som är uttalade/uttalade. *Ethosargument* förstärker talarens trovärdighet t.ex. genom att hänvisa till dennes status. *Pathosargument* syftar till att försätta mottagaren i ett visst känsloläge, dvs. de vädjar direkt till hjärtat och inte till förnuftet. Det kan t.ex. handla om en människas skyldighet att engagera sig för en sak eller att påvisa rättigheter i samhället. Många gånger förekommer dessa tre typer av argument inte i renodlad form utan de smälter samman eller överlappar varandra. Oftast går det trots detta att urskilja tendenser i argumenteringen. Frågor som kan ställas i analysen är om talaren koncentrerar sig på att väcka känslor eller om han/hon vill ge intryck av ett rent förnuftsmässigt resonemang.

I det sjätte steget bör man studera om det går att urskilja ett övergripande *mönster* i argumentationen och vilken betydelse detta mönster har för utsagens effekt. Karlberg och Mral menar att resonemanget i en text kan föras med olika grad av *induktiva eller deduktiva resonemang*. Ett induktivt resonemang är beskrivande, innehåller ofta många exempel och härleder slutsatserna ur konkreta

fallbeskrivningar. Läsaren kan utifrån ett induktivt resonemang bilda sig en egen uppfattning i frågan. Ett deduktivt resonemang är däremot principiellt. Läsaren erbjuds allmänna sanningar eller principer, som ej ska ifrågasättas, och texten bygger på auktoriteter. En deduktiv text inbjuder inte läsaren till diskussion.

Jag har i arbetet valt att angripa juridiska texter utifrån en retorisk analys av argumenteringen. Det hade varit möjligt att belysa argumenteringen ur någon annan vinkel, förslagsvis med hjälp av de många lingvistiska och diskursanalytiska metoder som används inom språkvetenskaplig forskning om juridiskt språkbruk. Min förhoppning är att mitt tillkortakommande i valet av analysmetod ska inspirera andra till ytterligare arbeten om juridisk argumentering utifrån andra analysmetoder.

3. Forskningsöversikt

I kapitlet kommer jag att presentera tidigare forskning.

3.1 Allmänt

Det finns en rik mängd av litteratur som handlar om retorik i allmänhet. Specifik forskningslitteratur som enbart behandlar retorik och juridik är däremot sällsynt, vilket kan tyckas besynnerligt eftersom rättegångsretoriken är ursprunget till den retoriska teorin.

Juristen och forskaren Mikael Persson har skrivit ett antal handböcker om retorik och juridik. Han har även bedrivit en del akademisk forskning. Nämnas kan att han, på uppdrag av Riksåklagaren, gjorde en retorisk analys av 40 huvudförhandlingar i brottmål i syfte att beskriva och kvalitativt utvärdera åklagarnas processföring sedd ur retorisk synvinkel under år 2004. Studien utfördes i samarbete med Örebro universitet humanistiska institutionen, avdelningen för retorik. Slutsatsen blev att åklagarna höll en god retorisk kvalitet. Förbättringsmöjligheter fanns dock beträffande iscensättning, disposition, språk och berättande med beaktande av målets emotionella sida (Persson 2006:7, 78 och 95).

Det finns även andra svenska författare t.ex. Leif Silbersky och Peter Althin, som har skrivit om juridik och retorik ur en praktikers synvinkel. Tilläggas kan att den allmänna litteratur, som trots allt finns om retorik och juridik, till övervägande delen tar upp den muntliga retoriken. Det finns ytterst lite skrivet om retoriken i brottmålsdomar. Persson gav ut en antologi år 1994 där hovrättslagmannen Christer Rune skrev en

artikel om domens retorik ur en praktikers synvinkel. I artikel menar Rune sammanfattningsvis att en korrekt dom retoriskt redovisar hur och varför en person fälls till ansvar för en gärning samt redovisar eventuella brister i underlaget på ett pedagogiskt bra sätt (Rune 1994:229–265).

Även internationell forskningslitteratur, som behandlar den skriftliga juridiska retoriken, lyser med sin frånvaro.

3.2 Klippanmålet

Emellertid finns det en artikel av Persson (1999:88–98), *Klippanmålet och lagens ögon*, som mer ingående behandlar de frågor även jag ställer i min undersökning. I artikeln analyserade Persson tre domar från det s.k. Klippanmålet. Persson undersökte domstolarnas argumentering kring frågan om en av de tilltalades (Pierre) uppsåt till mord. Det är denna artikel som utgör grund för min undersökning och jag kommer därför att behandla den relativt utförligt. Bakgrunden till målet var följande:

Pierre, 16 år, och Kristian, 17 år, var vänner. Den 9 september 1995 befann de sig på en pub i Klippan tillsammans med andra kamrater och drack alkohol. Gemensamt för dem alla var att de hade uttalade rasistiska/nazistiska värderingar. När puben stängdes samlades de utanför på gatan. Samtidigt kom Patric, 21 år, med buss till platsen och började gå hemåt. Patric var färgad. När de fick syn på Patric ropade någon i deras gäng ”kolla, en neger”. Pierre och Kristian rusade efter Patric med dragna knivar. På vägen dit frågade Pierre ”ska vi sticka negern med kniv”. När de hann upp Patric, stötte Pierre en kniv i hjärtat på honom. Patric, dödligt sårad, försökte fly från platsen. Därefter sprang Pierre och Kristian från platsen. Patric återfanns dagen efter död i ett buskage. Kristian blev sedermera dömd för medhjälp till grov misshandel och medhjälp till grovt vållande till annans död. Pierre medgav ansvar för olaga hot och vållande till annans död och menade att han inte haft uppsåt att döda Patric utan att denne sprungit på kniven.

Tingsrätten fann det utrett att Pierre uppsåtligen dödat Patric och dömd honom för mord. Tingsrätten argumenterade i denna del utifrån uttalanden Pierre gjort före och efter händelsen som gick ut på att han ”ville döda en neger”. Pierre överklagade domen till hovrätten. Hovrätten konstaterade att en persons uttalanden eller dennes omvittnade rasistiska inställning inte kunde tilläggas någon avgörande betydelse för bedömning av uppsåtsfrågan. Hovrätten ansåg det inte bevisat att Pierre uppsåtligen velat döda Patric utan enbart skada denne.

Han ansågs skyldig till grov misshandel och grovt vållande till annans död. Åklagaren överklagade till Högsta domstolen, som konstaterade att Pierre, utifrån skadans art liksom det sätt på vilken den tillfogats Patric, visade att Pierre måste ha varit helt likgiltig för om Patric skulle dö eller inte. Pierre hade därför uppsåtligen dödat Patric och han skulle följaktligen dömas för mord.

Perssons utgångspunkt i undersökningen av de tre domarna var att det fanns ett gap mellan verkligheten/handlingen och rättsfaktum/lagstadgande/rekvisit för gärningen, vilket måste överbryggas med retoriska strategier eller om man så vill ”tyckande”. Om tyckandet fungerade och inte upplevdes som godtyckligt berodde på om det skedde mot bakgrund av ”praktisk visdom” i form av logisk bevisföring och emotionella teman. En domare, som vill övertyga läsaren av domen om den tilltalades uppsåt, måste alltså använda en emotionell strategi för att skapa en förståelse för detta.

Vid en jämförelse av domarna från de tre instanserna fann han att det fanns klara skillnader mellan instansernas sätt att resonera. Tingsrätten och Högsta domstolen drog båda slutsatser rörande gärningsmannens uppsåt ur gärningen, dvs. praktisk visdom. Hovrätten hade däremot ett mer vetenskapligt förhållningssätt och använde ett vetenskapligt språk. Hovrätten sökte ”säkra slutsatser” och drog ”försiktiga slutsatser”, handlingen beskrevs sparsamt och utan emotioner och underlaget för hovrättens slutsatser rörande uppsåtet var inte handlingen, utan språkliga utsagor. Hans sammanfattande slutsats var att tingsrättens och Högsta domstolens domar hade mer inslag av retorisk emotionell argumentering medan hovrättens dom byggde mer på vetenskaplig logisk argumentering.

Enligt Persson fanns det även en annan skillnad mellan instansernas domar. Tingsrätten och Högsta domstolen studerade helheten (holism) medan hovrätten studerade delarna som tillsammans utgjorde helheten (atomism). Olika problem kunde uppstå för respektive synsätt. Han menade att ett atomistiskt problem är att den sönderdelade helheten, i återuppbyggt skick, kanske inte fungerar genom att slutresultatet framstår som osannolikt, och omvänt är ett holistiskt problem att sannolikheten hos helheten kan dölja osannolikheter i delarna. Hans slutsats var att ur hovrättens syn på verklighet och de slutsatser som kunde dras av varje utsaga fanns en verklighet som knappast fungerade i ett återuppbyggt skick. För att hovrättens argumentering skulle fungera hade hovrätten varit tvungen att utelämna gärningen med de praktiska resonemangen kring denna och liksom att gärningsmannen inte visat tecken på ånger.

Tingsrätten och Högsta domstolen ansåg att händelseförloppet som helhet konstituerade uppsåt, men för att komma till denna slutsats lämnades den vetenskapliga reflektionen över delarna åt sidan. Var det alldeles uteslutet att gärningsmannen, en övertygad rasist, som föreföll nöjd med att offret dog och som högg kniven i offrets bröst, kanske ändå bara avsåg att skada offret?

4. Den juridiska retoriken – en historisk tillbakablick

Retoriken, som teori, härrör från det antika Grekland. Under 400-talet f. Kr. uppstod marktvister. Tvisterna löstes i enkla domstolsförhandlingar och för första gången uppträdde lärare i talekonsten, som hjälpte parterna att uppträda inför domstolen (Cassirer 1997:20). Retoriken som talekonst spreds sedan vidare till Athen. Under 400-talet f.Kr. pågick en demokratiseringsprocess i stadsstaten och det blev viktigt att kunna tala för sig i olika situationer, t.ex. i domstolsprocesser med flera hundra jurymedlemmar. Parten i målet förväntades tala för sin egen sak, men var tillåten att ha retoriskt utbildade biträden med sig. I Athen kallades retoriklärarna för sofisterna. Dessa kunde också skriva rättegångstal mot betalning där de argumenterade för och emot sina och andras teser (ibid. s.21).

Retoriken hade emellertid kritiker såsom Platon (427–347 f. Kr.). Han menade att retoriken var omoralisk eftersom den inte sökte sanningen, utan nöjde sig med det sannolika. Vidare var han kritisk mot att en rik man kunde köpa sig ett bra tal och på så sätt vinna fördelar i en rättsprocess gentemot en fattig man. Detta var, menade han, en fara för rättssäkerheten. Retoriken, som talekonst, byggde nämligen på att det som övertygade människor var det sannolika och inte nödvändigtvis det sanna. Sofisterna hade genom att studera människor kommit fram till att dessa inte kunde skilja mellan det som var sant och det som liknade sanningen. En skicklig talare kunde alltså genom att föra ett sannolikt resonemang övertyga t.ex. en domstol om sitt osanna påstående, eller få motpartens sanna påståenden att framstå som osannolika. Kritiken mot retoriken, som Platon framförde, har alltsedan dess varit aktuell (ibid. s. 23).

Aristoteles (384–322 f. Kr.) intresserade sig också för retoriken. Tidigare hade retoriken mest handlat om konsten att övertyga genom språkliga utsmyckningar. Aristoteles började istället studera retoriken vetenskapligt. Han kom fram till att retoriken kunde användas för att förstå ett mänskligt beslut, t.ex. ett juridiskt beslut. Aristoteles skrev

bl.a. *Ars Rhetorica* (Den retoriska konsten) där han presenterade begreppen *ethos*, *pathos* och *logos* samt utvecklade *topiken* (se nedan avsnitt 5.1.1 och 5.1.2) (ibid. s. 30f).

Romarna tog sedan över en stor del av det grekiska kulturarvet inklusive talekonsten. I Rom var det tillåtet för en part att ha med sig professionella advokater till domstolsförhandlingarna. Den mest kända är förstås Cicero (106–43 f. Kr.), som publicerade många av sina rättegångstal i bearbetad form. Han skrev också flera läroböcker om ämnet retorik bl.a. *De inventione* (Om vad man kan säga, dvs. argument) och *De oratore* (Om talaren) (ibid. s. 51f). En annan berömd romersk försvarsadvokat var Quintilianus (ca 35–95 e. Kr.). Även han undervisade i retorik och gav ut läroböcker bl.a. *Institutio oratoria* (Undervisning i talekonsten) (ibid. s. 61).

Sedan det retoriska systemet utvecklats av grekerna och romarna har det i grunden inte förändrats. Det är således samma verktyg som kommer till användning vid dagens retorik i domstolar.

5. Retorisk argumentation i teorin

I detta kapitel presenteras närmare de klassiska begrepp som utgör verktygen för analysen i undersökningen.

5.1 Aristoteles

Aristoteles lade grunden för den retoriska argumentationsanalysen och hans tankar kommer därför att presenteras mer ingående.

5.1.1. *Ethos, pathos och logos*

För Aristoteles var argumentationen viktig i ett tal. Han menade att en talare måste skilja på frågor som handlade om att leda en sak i bevis t.ex. matematik (icke artificiella/konstlösa bevis), där vi kan nå absolut säker kunskap, och frågor som fick sin lösning genom att en opinion samlades kring en uppfattning som sågs som vettig eller acceptabel (artificiella/konstmässiga bevis). Vid den sistnämnda typen av beslut kan vi aldrig vara säkra på att vi nått fram till det sanna utan får nöja oss med det sannolika, rimliga och förnuftiga (Kjeldsen 2008:32ff.)¹.

¹ Delkapitlet är i fortsättningen refererat från denna källa, om inget annat anges.

En annan skillnad mellan dessa båda bevistyper är att icke artificiella bevis är sådana som inte har frambringats av talaren och därför är inte en del av retorikens konst, t.ex. vittnesuttalanden, resultat av förhör, dokument och liknande. Dessa icke artificiella bevismedel fungerar emellertid inte av sig själva utan är beroende av hur talaren använder dem genom brukandet av de artificiella bevisen. Genom begreppen *ethos*, *logos* och *pathos*, dvs. de artificiella/konstmässiga bevisen ville Aristoteles förklara på vilka grunder människor fattade beslut.

Ethos handlade om vilka känslor ett tal borde väcka hos åhörarna beträffande talarens karaktär i talsituationen. Aristoteles menade att dessa känslor helst skulle vara lugna, sansade och långvariga, t.ex. förtroende och tillit. *Ethos* hos talaren var viktigast eftersom retoriken handlade om sannolikheter. När vi inte med säkerhet vet något blir talarens karaktär avgörande, eftersom vi i sådana fall blir tvungna att lita eller inte lita på denne. *Ethos* skapades i talet genom de val talaren gjorde av synpunkter, argument, disposition, ord, stil och det sätt talaren framförde sitt budskap på. Praktiskt kunde talaren visa sin karaktär genom användning av ålder, kön, social ställning, utbildning, utseende m.m. Han kunde också betona sina dygder, t.ex. visdom, mod, rättvisa, välvilja och måttfullhet (Kjeldsen 2008:124ff.).

Logos handlade om argumenten som sådana, dvs. framställningens intellektuella innehåll. Vilken övertygelse/slutsats lyckades talaren åstadkomma hos lyssnarna utifrån den språkligt formulerade argumentationen/bevisföringen?

Pathos handlade om vilka känslor ett tal borde väcka hos åhörarna och som talaren skulle framkalla hos dessa. Aristoteles menade att dessa känslor kunde vara mer våldsamma och kortvariga, t.ex. indignation, rättvisekänsla, glädje, lycka, sorg, vrede, fruktan, harm, hopp, avundsjuka och medlidande.

5.1.2 Topiken

Aristoteles utvecklade även den s.k. *topiken* för att hitta användbara argument för *ethos*, *logos* och *pathos*. Han menade att en talare inte kunde övertyga en åhörare om något om de inte redan var eniga om något annat. En talares argumentation måste därför alltid utgå ifrån de gemensamma och allmänna synpunkter talaren delar med åhörarna. Aristoteles kallade detta möte för en gemensam plats eller *topos* (*topoi* i plural). På dessa platser kunde sedan talaren leta efter argument. Det finns tre former av topiker nämligen strukturella, formella och

innehållsliga (Kjeldsen 2008:161). Den *formella topiken* handlar om hur talaren kan skapa olika tankemönster och bygga argumentationskedjor. Ett exempel; om den svåraste av två saker är möjligt, är den enklaste det också (Kjeldsen 2008:167ff.). Den *innehållsliga topiken* handlar om fasta uttryck t.ex. inledningsfraser och hövlighetsfraser (Kjeldsen 2008:171ff.). Av intresse för denna uppsats är den strukturella topiken. Den *strukturella topiken* kan ses som en uppslagsbok/katalog över vissa grundformer av argument som en talare alltid kan använda sig av. Uppslagsord skulle kunna vara börd, nationalitet, kön etc. Genom att använda dessa grundformer kan talaren på ett effektivt sätt söka argument utifrån tidigare talares praxis och erfarenhet samtidigt som han försäkras sig om att han/hon inte glömt något väsentligt argument. Den strukturella topiken utvecklades vidare av romarna (se avsnitt 5.3 nedan) (Kjeldsen 2008:162ff.).

5.1.3 Mer om logos – syllogism, entymem och exempel

För att bygga upp en logisk argumentering menade Aristoteles att talaren främst skulle använda sig av *syllogism* (deduktiv slutledning) och *exempel* (induktiv slutledning) (Persson 2007:36–42).

Syllogismen bygger på resonemang eller delar av resonemang, som ytterst syftar till att nå logiska slutsatser. En fullständig syllogismmodell ser ut enligt följande:

Premiss 1 (regelsats/översats): Alla människor är dödliga.

Premiss 2 (faktasats/undersats): Sokrates är en människa.

Slutsats: Sokrates är dödlig.

Noteras kan här att material till regelsatsen utgörs av påståenden som publiken håller sanna, rimliga, vettiga eller självklara, dvs. att publiken accepterar den verklighetsbild premisserna vill återge. Accepterar vi premisserna måste vi även acceptera slutsatsen, annars gör vi oss skyldiga till en självmotsägelse. När ett logiskt argument både har sanna premisser och är giltigt säger vi att det är *hållbart* (och obestridligt) (Kjeldsen 2008:181ff.).

En förkortad variant av syllogism kallas för *entymem*. Aristoteles menade nämligen att man inte behöver ta upp sådant som är självklart för åhörarna, eftersom de annars skulle bli uttråkade. Talaren kunde istället förkorta syllogismen ovan till att ”eftersom alla människor är dödliga kommer Sokrates att dö” (ofullständig syllogism). I ett entymem är

premisserna sannolika och oftast är endast några av premisserna explicita medan resten är underförstådda. Slutsatsen blir även den sannolik. Åhöraren har att bidra med de utelämnade premisserna, rekonstruera argumentationen och själv fullborda den syllogism de ska övertalas av (Kjeldsen 2008:184ff.).

Exempel handlar om att publiken utifrån sina erfarenheter drar generella slutsatser. Bevisföringens tillförlitlighet är beroende av såväl erfarenheternas kvalitet som kvantitet. Exempel skulle användas, menade Aristoteles, när människor behövdes övertygas om sådant som inte gick att bevisa vetenskapligt. Ett exempel kunde vara ”Om en grek talar grekiska så är det sannolikt att alla andra greker också gör det”. En form av exempel är analogier (jämförelser) (Hellspong 2004:241ff.).

5.2 Statusläran

I den klassiska retoriken fanns en metod utarbetad för att hjälpa en talare att utforma sin argumentation. Utgångspunkten var något som kallades *status* (ståndpunkter) eller *constitutio*, dvs. den punkt man väljer att strida ifrån i ett givet mål. Cicero och Quintilianus har båda skrivit om statusläran. Metoden innebar att man, för att finna argumentationspunkter, ställde parternas påstående mot varandra. Där påståendena kolliderade med varandra fanns en kontrovers. Ur kontroversen föddes sedan en fråga, som i sin tur styrde målets status. Exempelvis påstår åklagaren att Kalle rånat en bank. Kalle påstår att det inte var han. Frågan blir då; Var det Kalle som rånade banken?, dvs. en faktafråga.

Quintilianus menade att det främst fanns tre status att arbeta med. Talaren skulle beta av frågorna i en viss ordning och om svaret inte fanns i den första frågan skulle han gå vidare till nästa osv. (Persson 1994:54–55). I det som följer presenteras de olika frågorna närmre.

5.2.1 Status coniecturalis – faktafrågan

Den första frågan är *status coniecturalis*. Här ställer man frågorna *om* någon verkligen har utfört en viss handling eller ej samt *om* något faktiskt har hänt eller ej (faktafråga). I en mordrättegång skulle den tilltalade kunna argumentera för att han inte begått detta brott, eftersom någon annan gjort det eller om kroppen inte hittats, att personen fortfarande lever. Cicero menade att talaren i denna status skulle söka argument utifrån tre frågor:

1. Varför har gärningen begåtts, dvs. motiv? Här fanns det två typer av motiv att argumentera utifrån. Det första var *övervägda* motiv. Med övervägda motiv menades något som var intellektuellt uttänkt och beräknat i syfte att öka gärningsmannens välbefinnande, t.ex. rikedom, heder och ära, eller för att minska en olägenhet, t.ex. grupptryck. Det andra var *känslomässiga drivkrafter*, t.ex. kärlek, vrede, fiendskap, rädsla, lystnad, förhoppning och berusning.
2. Vem har begått gärningen, dvs. tillfälle och förmåga? Här skulle talaren finna argument i gärningsmannens personlighet/karaktär. (Se vidare nedan avsnitt 5.3 om topiken för en gärningsman.) Frågor i denna del kunde också handla om huruvida parterna var bekanta eller obekanta, vänner eller fiender.
3. Hur är gärningen beskaffad (om att göra)? Här skulle talaren undersöka fyra faktorer; tid, gärning, jämförelse och konsekvens. Beträffande tiden skulle talaren undersöka vad som hänt före, under och efter gärningen. Beträffande gärningen skulle talaren undersöka plats, tidpunkt, möjlighet, tillvägagångssätt och medel. Beträffande jämförelse skulle talaren jämföra gärningen med andra gärningar (liknande, motsatta, mer allvarliga etc.). Beträffande konsekvenser skulle talaren undersöka vilken betydelse gärningen hade haft eller skulle kunna få på den allmänna opinionen, sederna och lagstiftningen (Persson 1994:55–57).

5.2.2 Status finitionis – *definitionsfrågan*

Den andra frågan är *status finitionis*. Här bestrider man inte handlingen som sådan, men väljer att argumentera om huruvida den ska definieras som ett brott eller inte (definitionsfråga/rättsfråga), dvs. *vad* som har hänt, i syfte att få anklagelsen giltig/ogiltig. I en mordrättegång skulle den tilltalade kunna argumentera för att det var en olyckshändelse, självförsvar etc. (Johannesson 1996:35).

5.2.3 Status qualitatis – *kvalitetsfrågan*

Den tredje frågan är *status qualitatis*. Här kan man anföra olika omständigheter som avgör hur ett brott bör *bedömas* (kvalitetsfråga) genom att förstora eller förminska den tilltalades skuld/oskuld i syfte att överföra den egentliga skulden på någon annan. Detta kan göras på sex olika sätt. För det första kan man hävda att den tilltalade visserligen

begått handlingen, som kunde tyckas brottslig i sig, men det var bara för att förhindra ett mycket allvarligare brott (jämförelse mellan olika brott). För det andra kan man hävda att offret själv provocerat den brottsliga handlingen (motanklagelse). För det tredje kan man också hävda att det var en tredje person som förmått/tvingat den tilltalade att utföra den brottsliga handlingen (anklagelse). Ett fjärde alternativ är att förringa betydelsen av brottet (kvantitet/bagatellisera). Till slut i yttersta nödfall kan den tilltalade åberopa förmildrande omständigheter eller be om ursäkt (medgivande/avbön). Förmildrande omständigheter kan i sin tur vara ungdom, oerfarenhet, okunnighet, berusning, misstag, ödet, nödvändighet och stress. Beträffande avbönen kan den tilltalade argumentera utifrån hans fläckfria förflutna, goda familj, utståndna lidande under rättegången etc.

I en mordrättegång skulle den tilltalade, utifrån kvalitetsfrågan, t.ex. hävda att det var frågan om ett barmhärtighetsmord (Johannesson 1996:38–39).

5.3 Mer om topiken

För att hjälpa talaren i dennes sökande efter argument fanns det inom topiken sju frågor som talaren kunde ställa sig: Vem?, Vad?, Varför?, Var?, När?, Hur? och Med hjälp av vad?. Den första frågan - Vem? - handlade om gärningsmannens yttre och inre egenskaper. Cicero och Quintilianus ansåg att en gärningsmans handlingar kunde förklaras utifrån dennes karaktär, dvs. ethosskapande faktorer. Denna topik kunde sedan i sin tur förenas med statusläran. Topiken för *yttre egenskaper* kunde vara:

- *ursprung/förfäder/släkt/börd* utifrån ståndpunkten att barn liknar sina föräldrar/förfäder och lever ofta på samma sätt som dessa,
- *härkomst/hemort/nationalitet* utifrån ståndpunkten att varje nationalitet har sin karaktär och förväntas handla på ett visst sätt utifrån sina sedvänjor,
- *kön* utifrån ståndpunkten att det t.ex. är troligare att en man dödar med våld och en kvinna med gift,
- *ålder* utifrån ståndpunkten att vissa handlingar hör samman med vissa åldrar,
- *uppföstran/utbildning/erfarenhet* utifrån ståndpunkten att personen påverkats av t.ex. sina lärare,

- *kroppens utseende*/beskaffenhet/klädsel utifrån stånpunkten att t.ex. en fet och en smal person inte agerar på samma sätt,
- *ekonomisk situation* utifrån stånpunkten att en rik och en fattig person inte agerar på samma sätt,
- *vänner* utifrån stånpunkten att en person med många vänner handlar på ett visst sätt jämfört med den som inga vänner har,
- *social position*/samhällsställning/kontaktnät utifrån stånpunkten att t.ex. en gift/ogift person, en förälder/barnlös, en offentlig/privatperson och en känd/okänd person agerar på olika sätt,
- *yrke* utifrån stånpunkten att en läkare handlar på ett visst sätt medan en soldat handlar på ett annat sätt,
- *karaktär*/psyke/temperament/passioner utifrån stånpunkten att en avundsjuk, hatisk och grym person handlar på ett annat sätt än en kärleksfull och medlidsam person,
- *tidigare handlingar* utifrån stånpunkten att vi blir påverkade av vad personen gjort eller sagt tidigare,
- *levnadssätt*/livsmål/livsödet/ambition utifrån stånpunkten att en människa som levt ett lyckligt liv handlar på ett annat sätt än en människa som levt ett olyckligt liv,
- *tidigare livsföring* utifrån stånpunkten att det har betydelse vad den här personen gjort tidigare i form av intressen, hobbyer och offentliga uttalande och
- *personens egennamn* utifrån stånpunkten att vissa namn väcker vissa associationer t.ex. skämt (Kjeldsen 2008:162ff).

Topiken för en gärningsmans *inre egenskaper* kunde vara vishet/klokhed/dumhet, dygd, heder/ära, vänskap/fiendskap, generös/måttfull/snål, rättvis/orättvis och modig/feg (Kjeldsen 2008:162ff).

Topiken för saker kunde fås fram genom de resterande sex frågorna, som inledde detta avsnitt, nämligen Vad?, Varför?, Var?, När?, Hur? och Med hjälp av vad?. De sistnämnda frågorna är också användbara i kombination med t.ex. faktafrågan "Hur är gärningen beskaffad?" (Kjeldsen 2008:164f).

6. Resultatredovisning

I det som följer presenteras min analys av fem brottmålsdomar från Hovrätten för Västra Sverige från år 2008. I appendix återfinns en kort beskrivning av de enskilda målen och om läsaren så vill kan denne ta loss bilagan och ha den som bredvidläsning. För enkelhetens skull har

jag valt att ge målen fem namn; *Slag mot kroppen, Pistolen, Kniven i buken, Slägghammaren* och *Kniven i halsen*.

6.2 Tes och statusläran

I den del av domen, som kallas *domslutet*, redovisas domstolens tes. Domslutet är bland det första en läsare av domen möter. I domslutet framgår det bl.a. om domstolen funnit den tilltalade oskyldig eller skyldig till gärningen och vilken påföljden i så fall blev. Någon motivering lämnas inte av domstolen i denna del utan detta görs först i *domskälen*. I samtliga domar fann hovrätten den tilltalade skyldig till gärningen, men brottets rubricering varierade. I de undersökta fallen redovisas tesen klart och tydligt.

Domslutet följs sedan av en del som kallas *yrkande*. I yrkandena redovisar domstolen parternas teser. Åklagarens fullständiga tes anges i den s.k. *gärningsbeskrivningen*, där åklagaren ger sin syn på hur brottet utförts. Gärningsbeskrivningen sätter ramen för åtalet och brottmålsförhandlingen. Gärningsbeskrivningen återfinns under rubriken yrkanden eller i stämmingsansökan, som bilagerats tingsrättens dom. I de undersökta målen kan vi konstatera (se beskrivningen av målen i bilaga 2) att i samtliga domar har åklagaren och den tilltalade följt den antika statusläran beträffande tesens utformning. Om detta varit ett medvetet val går ej att uttala sig om, men vi kan se att den antika statusläran uppenbarligen är viktig och fungerar som analysredskap. Samtliga åklagare har valt att definiera tesen utifrån definitionsfrågan, dvs. åklagarnas tes har varit att den tilltalade gjort sig skyldig till en gärning som kallas mord eller dråp. Ingen av de tilltalade har erkänt gärningen utan åberopat antiteser i förhållande till åklagarnas teser. I antiteserna har de tilltalade använt sig av fler frågor inom statusläran än åklagarna. Samtliga tilltalade har valt att endast åberopa en antites per mål istället för flera. I fyra av målen var den tilltalades antites oförändrad genom hela processen. I ett mål (*Kniven i halsen*) valde den tilltalade inledningsvis i polisförhör definitionsfrågan (han dödade i självförsvar) för att slutligen bestämma sig för faktafrågan (någon annan utförde gärningen) i hovrätten. Juridiskt hade det varit fullt möjligt för den tilltalade att åberopa båda antiteserna samtidigt och då haft faktafrågan som övertes och definitionsfrågan som undertes, men i så fall hade den tilltalade riskerat att de båda teserna motverkat varandra. Nu blev det dock så att domstolarna inte kunde bortse ifrån vad den tilltalade tidigare sagt i polisförhör och i praktiken kom båda antiteserna att behandlas i målet.

Beträffande övriga fyra brottmål valde den tilltalade i två fall (*Kniven i buken* och *Slag mot kroppen*) faktafrågan och åberopade att någon annan utfört gärningen. Beträffande resterande två fall valde den tilltalade definitionsfrågan. I målet *Pistolen* menade den tilltalade att han dödat i självförsvar och i målet *Slägghammaren* menade den tilltalade att det var frågan om en olyckshändelse.

Domstolarna har i sin argumentering i domskälen utgått ifrån de frågor inom statusläran som parterna gjort gällande i målen. Huvudfrågan i samtliga mål var om den tilltalade var skyldig eller oskyldig till gärningen. Eftersom domstolarna i samtliga fall fann den tilltalade skyldig (definitionsfrågan inom statusläran) har detta medfört att åklagarnas tes även blivit domstolarnas tes. Domstolarna har sedan argumenterat mot och vederlagt de åtalades antiteser. Domstolarna måste även pröva hela gärningsbeskrivningen enligt åklagarnas yrkanden. I samtliga domar följde domstolarna åklagarens gärningsbeskrivning (tes) vad gäller faktiska omständigheter. Det som skiljer mellan åklagarens bedömning av gärningen och domstolens, i något mål, är den tilltalades avsikt med gärningen t.ex. målet *Slag mot kroppen* där åklagaren menade att dödande var avsiktligt medan hovrätten kom fram till att den tilltalade endast avsett att skada målsäganden.

6.3 Argument, bevisning och platser

Under rubriken *domskäl* redovisar domstolen sina skäl till varför den tilltalade är skyldig till gärningen. Enligt 1 kap. 1 § brottsbalken är ett brott endast något som beskrivs i brottsbalken eller annan författning. Jag har i bilaga 1 till denna uppsats kort redogjort för vilka brottsbeskrivningarna/rekvisiten är för mord, dråp och vållande till annans död. När domstolarna ska argumentera för eller mot att ett brott har begåtts av den tilltalade måste dessa följa rekvisiten för respektive brott. Beträffande mord, dråp och vållande till annans död måste domstolarna därför argumentera utifrån följande huvudfrågeställningar:

1. Blev offret berövat livet, dvs. kan självmord, sjukdom etc. uteslutas?
2. Om offret blev berövat livet, vem är i så fall gärningsmannen?
3. Hur allvarlig är brottsligheten jämfört med andra liknande brott (gradering)?
4. Ville gärningsmannen att offret skulle dö (uppsåt) eller ville han bara skada denne (oaktsamhet)?

5. Kan gärningen trots allt ursäktas genom t.ex. nödvärn?

Beroende på brottets beskaffenhet, bevisningen, den tilltalades inställning m.m. får vissa huvudargument större utrymme i domarna än andra och det kan också förekomma stödargument i frågor som måste ha ett svar innan huvudargumentet kan besvaras. Bevisningen i undersökta mål kommer i huvudsak från åklagaren och utgörs av t.ex. obduktionsprotokoll, teknisk undersökning av brottsplatsen, sakkunniga och vittnen.

6.3.1 Blev offret berövat livet?

När det gäller det första frågan, om offret blev berövat livet, återfinns ett kort avsnitt om detta i samtliga undersökta tingsrättsdomar. I dessa mål hade åklagaren åberopat som bevisning obduktionsutlåtande (5 fall) samt även vittnesförhör med rättsmedicinsk expert (4 fall), vilket får anses vara både relevant och hållbar bevisning. Domstolarna drog slutsatsen att alla målsägandena bragts om livet utan något utförligt resonemang om detta, dvs. endast förargument användes. I målet *Kniven i halsen* konstaterar t.ex. tingsrätten endast vad utlåtandet säger om dödsorsak (s. 8, rad 6) ”obduktionen av JN visar att hans död orsakats av stick/skärskadorna på halsen”. I målet *Slägghammaren* (tingsrättens dom, s. 26, rad 11) är domstolen något mer utförlig ”det saknas enligt tingsrätten anledning att ifrågasätta vad som genom obduktionen av TJ framkommit om att den direkta dödsorsaken var drunkning”. Liknande formuleringar förekommer i de andra tingsrättsdomarna. Domstolarna hänvisar med andra ord till sitt eget och den rättsmedicinska expertens *ethos*. Argumenteringen i denna del av domskälet bygger även på *logos* i form av fakta från den vetenskapliga undersökningen av kroppen. Hovrätten har inte i någon dom ett eget resonemang om huruvida målsäganden blev bragt om livet eller inte. Antagligen beror detta på att ingen part ifrågasatt detta och det har därför saknats anledning att argumentera kring denna fråga.

Min slutsats blir att domstolarnas argumentering i frågan är mycket kortfattad och att den i huvudsak bygger på *logos* i form av vetenskapliga undersökningar och *ethos* hos de personer som utfört undersökningarna samt även *ethos* hos domstolen i dess sätt att värdera resultatet från undersökningarna. Den bevisning som åberopats i form av obduktionsutlåtande är både hållbar och relevant.

6.3.2 Vem är den skyldige?

I samtliga undersökta mål fann domstolen att det var den tilltalade som berövat målsäganden livet, men argumenteringen kring denna fråga kan delas upp i två kategorier. I den första kategorin finns de fall där den tilltalade erkänt att han/hon berövat målsäganden livet. Domstolarnas argumentering i denna del bygger i stort på att det saknas anledning att ifrågasätta den tilltalades erkännande. Ett exempel på detta är tingsrättens argumentering i målet *Slägghammaren*, som bygger på ett logiskt entymem.

ML har vidgått att hon utdelat två slag med slägghammaren mot TJ:s tinning samt att hon därefter kastat honom i havet. Det saknas enligt tingsrätten anledning att ifrågasätta vad som genom obduktionen av TJ framkommit om att den direkta dödsorsaken var drunkning. ML har således berövat TJ livet. (s. 26, rad 10–14)

Enligt min mening finns det i entymemet ett antal premisser som är underförstådda, t.ex. att den tilltalade talar sanning, att det finns ett tids samband och att målsäganden, på grund av slagen, var medvetslös när han hamnade i vattnet. Läsaren av domen, får i detta fall, på egen hand, rekonstruera argumentationen och själv fullborda den syllogism han/hon ska övertalas av.

I den andra kategorin finns de fall där den tilltalade förnekat att det var han/hon som berövade målsäganden livet. I denna del är också domstolarna mer utförliga i sitt resonemang. I målet *Kniven i buken* fanns det teknisk bevisning som pekade på att gärningsmannen, efter dådet, klivit runt i lägenheten och lämnat blodspår efter sig. Spåren visade även att gärningsmannen inte lämnat lägenheten. I övrigt saknades teknisk bevisning som utpekade gärningsmannen. Något vittne till händelsen fanns inte. Åklagaren menade att den skyldige var den tilltalade, som bodde i lägenheten, vilket även blev tingsrättens förargument. Den tilltalade hävdade att någon annan kommit till lägenheten och utfört dådet, vilket blev tingsrättens motargument. I domen (s. 14) hämtar tingsrätten sina argument huvudsakligen utifrån den tilltalades karaktär, dvs. argumenten hämtas från topiken och utgörs av ethosskapande faktorer. Tingsrätten tar upp att den tilltalade var gift med målsäganden (social position), att han var alkoholist (levnadssätt), att han hade mycket begränsad umgängeskrets förutom några ”suparkamrater” (vänner), att han hade tidigare misshandlat målsäganden (tidigare handlingar) och att han blev våldsam under alkoholpåverkan (karaktär). Ut-

över nämnda ethosskapande faktorer argumenterar hovrätten i sin dom även utifrån pathosskapande faktorer och redogör för den tilltalades beteende.

BS har bott i lägenheten hela den i åtalet angivna tiden och vidare till den 10 augusti och därefter fram till den 20 augusti, då han anhölls. Han har under ett antal dagar sett den döda kroppen efter U-BS i sovrummet men inte anmält dödsfallet till polis eller annan före den 10 augusti. Den döda kroppen, som den dagen flyttades från lägenheten, hade då hunnit komma i framskriden förruttnelse och han måste ha upplevt situationen i den lilla lägenheten som helt ohållbar. Även om han under tiden från dödandet till anmälan den 10 augusti varit konstant alkoholberusad har han ändå, vilket framkommit, kunnat göra bankärenden och avbeställa utlandsresor per telefon, vara ute och handla samt prata med en granne. (s. 3, rad 13–21)

... det måste rimligen ha varit samma person som dödat och sedan en tid efter att dödsförloppet avslutats – det framgår av den rättsmedicinska undersökningen – vidtagit de skymfliga åtgärderna ... (s. 3, rad 23–25)

Vidare skall noteras att BS inte heller efter den 10 augusti anmält att ett brott skett, trots att han med hänsyn till de städåtgärder han vidtagit rimligen måste ha förstått att så var fallet; först den 20 augusti anmälde den undersökande rättsläkaren att U-BS bragts om livet av annan, vilket alltså dessförinnan varit okänt för myndigheterna. (s. 4, rad 9–13)

Enligt min mening vill citaten väcka indignation hos läsaren och visa på en människas skyldighet att engagera sig för en sak. Men det är också en form av logosargumentering utifrån hur en oskyldig person borde reagera i en liknande situation. Slutligen kan det vara *ethos* utifrån att domstolen vill säga något om mannens karaktär.

Ett liknande resonemang för hovrätten i målet *Kniven i halsen* där både ethos- och pathosskapande faktorer används i argumenteringen. Även i detta mål saknades teknisk bevisning och vittnen som band den tilltalade direkt till gärningen. Åklagaren menade att den tilltalade hade knivhuggit målsäganden i dennes bostad och därefter lämnat lägenheten, vilket blev hovrättens förargument. Den tilltalade menade istället att han lämnat lägenheten och att någon annan därefter kommit dit och utfört gärningen, vilket blev hovrättens motargument. De ethosskapande faktorer beträffande den tilltalades karaktär, som hovrätten tar upp för sitt förargument, är bland annat vad den tilltalade berättat om händelsen i de inledande polisförhören, nämligen att han handlat i nödvärn (tidigare uttalanden). För att vederlägga motargumentet tar hovrätten upp

ethosskapande faktorer för målsäganden t.ex. att han saknade ovänner (vänner). Hovrätten använder sig även av *pathos* och *logos* i sin argumentering.

Han var då så nära JH:s sargade hals att han inte kan ha undgått att se denna och inse att denne var död. Det förefaller hovrätten högst osannolikt att MH, på det sätt som skedde, skulle avvakta i cirka två timmar med att kalla på polis eller annan hjälp då en god vän ligger död, såvida han inte själv hade något med vännens död att göra. (s. 7, rad 11–15)

Min slutsats blir att där teknisk bevisning saknas, som direkt binder den tilltalade till gärningen, använder sig domstolarna i stor utsträckning av ethos- och pathosskapande faktorer i sin argumentering. Dessa faktorer kan även ses som logoskapande, då domstolarna gör en värdering av vad som är mest sannolikt.

6.3.3 Hur allvarligt är brottet jämfört med andra?

I domstolens uppgift ingår även att avgöra om gärningen ska bedömas som mord eller dråp. Argumenteringen kring frågan om hur brottet ska graderas i förhållande till liknande gärningar får liten plats i de undersökta domarna (se s. 20, p 3). Följande exempel är hämtat från tingsrättens dom i målet *Kniven i buken* och får anses vara representativt för de andra domarna:

Det har inte framkommit någon omständighet som utgör skäl att anse brottet som mindre grovt, varför fråga därför är om en gärning som skall bedömas som mord. (s. 14, rad 18–19).

Det finns emellertid ett undantag bland de undersökta domarna. I målet *Slägghammaren* dömde tingsrätten den tilltalade för dråp, men hovrätten ändrade rubriceringen till mord. I sin argumentering tar hovrätten upp faktorer som talar för att gärningen ska bedömas som dråp (motargument) och faktorer som talar för att gärningen ska bedömas som mord (förargument) (s. 4–5). Bland motargumenten återfinns att målsäganden antagligen inte upplevde någon smärta eller dödsångest (*pathos*), att gärningen inte var synnerligen grym eller brutal (*pathos*) och att den tilltalade hade ett stört beteende (*topik/psyke*). Bland förargumenten återfinns att den tilltalade uttryckt att hon ville se den tilltalade död (*topik/tidigare uttalanden*), att målsäganden befann sig i ett utsatt läge på segelbåten utan möjlighet att fly eller tillkalla hjälp (*pathos*), att gärningen hade föregåtts av viss planering (*topik/tidigare*

handlanden), att den tilltalade haft möjlighet till eftertanke och kunnat avbryta sitt handlande (*pathos*), att målsägande och tilltalad var närstående (*topik/social position*) samt att den tilltalade varit ovillig att berätta var målsäganden fanns (*pathos*). En del av de faktorer som hovrätten tar upp i sin argumentering kan både vara *ethos* skapande faktorer beträffande den tilltalades karaktär hämtade från *topiken* samt *logos* och *pathos*. Ett exempel på detta är den tilltalades ovilja att berätta var offret fanns, vilket både kan vara ett exempel på *topik* (tidigare uttalanden) eller *pathos* (man har en moralisk skyldighet att berätta var kroppen finns) alternativt *logos*. Om man är oskyldig brukar man agera sig på visst sätt. Hovrättens argumentation är vidare induktiv eftersom den är beskrivande, innehåller exempel och läsaren av domen kan bilda sig en egen uppfattning.

6.3.4 Hade gärningsmannen uppsåt eller var han oaktsam?

Enligt Cicero och statussystemet hörde motivbilden till den så kallade faktafrågan (om något har hänt eller ej), men i målet *Slägghammaren* argumenterar tingsrätten utifrån den tilltalades motiv i fråga om den tilltalade planerat att ta livet av målsäganden eller ej. Den tilltalade hävdade i målet att hon i hastigt vredesmod råkat slå målsäganden i huvudet med en slägghammare (förargument), medan åklagaren menade att den tilltalade planerat att slå slägghammaren i huvudet på målsäganden (motargument). Tingsrättens slutsats blev att dådet inte var planerat utifrån argument hämtade från *topiken* samt en diskussion om eventuella motiv hos den tilltalade (se nedan). Tingsrätten börjar med att ta upp tidigare uttalanden från den tilltalade:

Det står särskilt genom IJ:s, M-JZ:s, och BT:s uppgifter klart att ML emellanåt, i vredesmod, gjorde uttalanden som tyder på att hon vid sådana utbrott önskade livet ur TJ. ... Dessa uttalanden kan emellertid tolkas på olika sätt, ... (s. 29, rad 7–11),

Därefter gör domstolen en värdering av dessa uttalanden. Tingsrätten börjar med motiv som drivs av känslor (kärlek, vrede och fiendskap). Efter ett långt förhållande hade målsäganden träffat en annan kvinna i hemlighet under några år. När den tilltalade fick kännedom om förhållandet och förstod att en separation var oundviklig förvärrades hennes psykiska tillstånd och hon kände sig sviken av målsäganden. Tingsrätten tar också upp övervägda motiv (rikiedom). Den tilltalade skulle nämligen ärva målsäganden vid dennes frånfalle enligt deras inbördes testamente

och på annan plats i domen framgår att den tilltalade var fattig medan målsäganden var rik. Tingsrätten avslutar argumenteringen med att konstatera att tolkningen av den tilltalades uttalanden utifrån motivbilden endast kan vara spekulativ och att det inte går att dra några grundade slutsatser om den tilltalades avsikter vid dessa uttalanden. Åklagaren hade således inte bevisat att den tilltalade planerade att döda målsäganden.

Hovrätten för ett liknande resonemang i målet *Pistolen* (s. 4–5) angående den tilltalades tidigare uttalanden. Hovrätten konstaterar att den tilltalade tidigare sagt sig vilja döda målsäganden och att han under en längre tid burit omkring på ett skarpladdat vapen (ethos- och logosskapande faktor angående den tilltalades karaktär). Detta var emellertid inte tillräckligt ansåg hovrätten för att kunna dra några slutsatser om den tilltalade även velat döda målsäganden i gärningsögonblicket. Noteras kan att hovrätten inte tar upp det faktum att den tilltalade tidigare är dömd för våldsbrott, vilket skulle vara ett möjligt argument enligt Cicero. Därefter byter hovrätten spår och övergår till ett logiskt resonemang om vad som faktiskt hände under skottlossningen byggt på berättelser från vittnen, polisens undersökning av brottsplatsen och obduktionsutlåtande. Till slut konstaterar hovrätten att den tilltalade medvetet avlossat flera skott rakt mot målsäganden och att han därför varit likgiltig inför följden att målsäganden skulle kunna dö av beskjutningen (*pathos* och *logos*).

I målet *Slag mot kroppen* resonerar hovrätten kring den tilltalades eventuella uppsåt i ett induktivt resonemang (s. 7–9 och aktbilaga 54). Majoriteten fann att den tilltalade inte ville döda målsäganden utan bara skada denne (förargument). Minoriteten ansåg att den tilltalade var likgiltig inför huruvida målsäganden dog eller inte (motargument). Båda sidor tog upp det faktum att den tilltalade kände till att målsäganden åt en medicin (ethosskapande faktor angående den tilltalades karaktär), som ökade risken för förblödning, men att det inte gick att dra några säkra slutsatser av detta angående hennes uppsåt. Båda sidor tog också upp det faktum att den tilltalade tillfogat målsäganden en stor mängd slag och sparkar, men tolkade det på olika sätt. Minoriteten menade att karaktären på skadorna hos målsäganden tydde på att den tilltalade varit besinningslös samt att det var bevisat att ett tillhygge använt mot offrets huvud och kropp (*pathos*). Därefter tog minoriteten upp att blodstänken på brottsplatsen pekade på att den tilltalade varit besinningslös och att målsäganden låg ner (*pathos*). Minoriteten menade att detta räckte för att säga att den tilltalade haft uppsåt till gärningen. Majoriteten menade

däremot att de enskilda skadorna inte var så allvarliga och att det inte var bevisat att tillhygge använts. Majoriteten resonerade vidare kring den tilltalades psykiska tillstånd och att det fanns brister i utredningen beträffande vad som föregått och orsakat misshandeln samt eventuellt motiv hos den tilltalade (ethosskapande faktor angående den tilltalades karaktär och *pathos*). Det som emellertid fällde avgörandet för majoriteten var att den tilltalade efter misshandeln lagt målsägandens huvud på en kudde och lagt ett täcke över kroppen. Hovrätten menade att detta skulle tolkas som att hon inte ens i gärningsögonblicket var likgiltig inför om målsäganden skulle avlida eller inte (*pathos* och *logos*).

Tingsrätten argumenterar på ett deduktivt sätt i målet *Kniven i halsen* beträffande den tilltalades uppsåt.

Obduktionen av JN visar att hans död orsakats av stick/skärskadorna på halsen. Utan att gå närmare in på det är det helt uteslutet att dessa orsakats av – som MH sagt – ”ett viftande med kniv”. (s. 8, rad 6–8)

Tingsrätten anser det klarlagt att JN:s död inte var en olyckshändelse... (s. 8, rad 11) ”

... MH har under alla förhållanden lämnat JN med dödliga skador och varit helt likgiltig för om JN avled av dessa. (s. 8, rad 20)

Ett liknande resonemang återfinns även i ett par av de andra undersökta domarna t.ex. *Kniven i buken*. Domstolarna konstaterar, utan att föra något resonemang i frågan, att utifrån mängd och typ av skador samt sättet målsäganden mist livet på att det är fråga om ett avsiktligt dödande. Enligt min mening är denna form av argumentering logiskt uppbyggd, men det finns även inslag av *pathos* i form av indignation över sättet målsäganden mist livet.

6.3.5 Är gärningen ursäktlig?

I målet *Pistolen* var frågan om gärningen var ursäktlig eller inte i allra högsta grad aktuell. Den tilltalade menade att han blivit beskjutet av målsäganden och att han i självförsvar besvarade beskjutningen (nödvärn) och att han svårligen hade kunnat besinna sig. Hovrättens slutsats blev att nödvärn inte förelåg och att den tilltalade haft möjlighet att besinna sig. Hovrätten börjar med att resonera kring bakgrunden till händelsen. Målsäganden var kriminell och tillhörde den organiserade brottsligheten (*ethos* och topik/levnadssätt). Han hade tidigare hotat den

tilltalade och dennes familj (*ethos* och topik/tidigare handlingar samt *pathos*), vilket den tilltalade tog på allvar (*pathos*). Den aktuella natten väntade målsäganden utanför den tilltalades bostad på att denne skulle komma hem, vilket den tilltalade kände till. Det var alltså målsäganden som sökte konfrontation med den tilltalade och denne återvände till bostaden i syfte att göra upp med målsäganden samt för att skydda sin familj (*pathos*). Därefter övergår hovrätten till att resonera kring vad som sedan hände på platsen (*logos*) och konstaterar att målsäganden avlossade det första skottet och att den tilltalade hade rätt att i nödvärn avlossa ett skott (*pathos* och *logos*). Men gärningen slutade emellertid inte där utan skottlossningen fortsatte och för bedömningen av det fortsatta förloppet hänvisar hovrätten till ett avgörande från Högsta domstolen (*ethos*) och konstaterar att den tilltalade haft alternativ att tillgå. Han hade kunnat lämna platsen, ta skydd eller tillkalla hjälp. Det hade också varit fråga om ett utdraget förlopp med olika delmoment. Den tilltalade hade även begett sig till platsen väl medveten om att han riskerade att bli utsatt för ett angrepp och det har varit uppehåll i skottlossningen. Hovrättens slutsats blev att den tilltalade haft tid att besinna sig och tänka över situationen. Gärningen var därför inte ursäktlig.

7. Diskussion

I kapitlet diskuterar jag resultat tillsammans med teori utifrån de olika frågeställningarna som jag har ställt i syftet. Jag besvarar mina problemformuleringar. Jag ger även förslag på vidare forskning och sammanfattar uppsatsen.

7.1 Inledning

En doms viktigaste uppgift är att på ett pedagogiskt sätt tala om vilket domslutet blev. Häri ligger ett retoriskt problem, eftersom läsaren av domen i princip kan vara vem som helst. Domen kan läsas av en part i nutid eller av en forskare om hundra år och båda ska kunna förstå utgången. Läsarna kan alltså ha en mycket skiftande bakgrund och olika intressen av domen. Detta gör att texten måste anpassas till en universell läsare. Inom retoriken anses det viktigt att talaren anpassar sitt innehåll utifrån den effekt han önskar uppnå hos åhörarna. Eftersom domen kan läsas av envar behöver domstolen inte behaga eller ställa sig in hos sina läsare. Domstolen lever istället på sin status och expertroll. Nackdelen

med detta är, att när läsarna av domen inte delar domstolens syn på saken, kan starka känslor uppstå.

Behöver då domen övertyga läsaren om att den är rättvis? Mitt svar på den frågan är att det beror på. Enligt min erfarenhet är den vinnande parten redan från början övertygad om att han/hon hade rätt. Den förlorande parten vill sällan övertygas därom utan är mer intresserad av hur domen ska kunna angripas, så att personen kan få rätt i nästa instans. Domen skrivs alltså inte i syfte att förmå en part att handla på ett visst sätt efter läsandet av domen. Samtidigt bör domstolen övertyga den universelle läsaren om att domens utgång är riktig och rättvis på så sätt att den framstår som väl genomtänkt. Hur använder då domstolen *ethos*, *logos* och *pathos* för att få att uppnå detta?

7.2 Ethos

Genom att använda ethosargument kan en talare bygga upp sin egen trovärdighet. Enligt min mening vill domarna åstadkomma en dom, som inger läsarna förtroende för domstolens kompetens och status. Detta är riktigt eftersom läsarna inte med säkerhet kan veta vad som hänt och domstolen vill därför övertyga läsaren om att den är kompetent att döma i målet. Förtroende är en långvarig känsla och domen bör därför ge intryck av att vara lugn och sansad för att inge denna känsla. Domstolen bör också framstå som kunnig, omdömesgill och trovärdig till skillnad från falsk, manipulativ och tvivelaktig. Till saken hör också att domstolarna i vårt land traditionellt har hög trovärdighet. De kan alltså även använda sig av den *ethos* de redan har.

Hur skapar då domstolen *ethos*? För det första hänvisar domstolen till auktoritet, både sin egen och andras. Auktoritet är en slags sanning som var och en får böja sig inför. När det gäller andras auktoritet hänvisar domstolen till framför allt rättslärarna, men även vad polisens utredare/tekniker har sagt har betydelse, t.ex. om skotts ingångshål. Språket i domskälen blir då vetenskapligt. När det gäller domstolens egen auktoritet är den många gånger underförstådd, men det förekommer också att domstolen i domskälen direkt hänvisar till sin egen auktoritet. Ett exempel är när tingsrätten skriver i målet *Kniven i halsen* ”som tingsrätten ser det är det uteslutet att ...” (s. 6, rad 17) och hovrätten skriver i samma mål ”det står för hovrätten klart att ...” (s. 4, rad 29).

Ethos kan också skapas genom hänvisning till text eller källa. I domskälen hänvisas genomgående till dokumentation från sakkunniga t.ex. från SKL, tekniska och rättsmedicinska undersökningar. I målet *Pistolen*

hänvisar även hovrätten till uttalanden från Högsta domstolen (s. 6, rad 28ff). I samma mål hänvisar tingsrätten till lagtext (s. 19, rad 4ff).

Ethos kan också skapas utifrån ett induktivt eller deduktivt resonemang. Enligt min mening är domskälen både deduktiva och induktiva till sin utformning. Domskälen är beskrivande och härleder slutsatser ur det konkreta fallet och jag som läsare kan bilda mig en egen uppfattning, vilket tyder på att de är induktiva. Men jag vet inte vad som hände under huvudförhandlingen eftersom jag inte var där. Det jag läser är vad domstolen valt att ta upp. Här kan finnas en dold manipulation. I det undersökta materialet förekommer det inte i något fall att domstolen uttrycker någon osäkerhet över utgången eller presenterar alternativa förklaringar. Brister i underlaget redovisas inte heller, vilket tyder på att domskälen är deduktiva. Kanske är det så att en fällande dom är mer deduktiv och en friande dom är mer induktiv?

7.3 Logos

Logos är den del av argumentationen som främst grundar sig i förnuftsmässiga och erfarenhetsberoende argument. Genom rikligt med relevant fakta och andra sakliga argument vill domstolen övertyga oss om att dess slutsatser är riktiga. Texterna i det undersökta materialet har alla en uttalad rättslig argumentering där vetenskapligt språk vävs in t.ex. i form av referat av rättsläkaren. Eftersom läsaren av en dom är universell kan svårighetsgraden i argumenteringen inte vara särskilt hög. Jag har i mitt material funnit att domstolen argumenterar logiskt på ett antal sätt.

För det första kan domstolen hänvisa till en lagregel. I t.ex. målet *Slägghammaren* för hovrätten ett principiellt resonemang utifrån en tolkning av paragrafen för mord (s. 4–5). Hovrätten redogör först för lagtexten och vilka faktorer som är förmildrande respektive försvårande enligt lag. Sedan för domstolen ett resonemang för eller mot sin tes mord och sorterar in olika omständigheter under respektive tes/antites.

För det andra kan domstolen argumentera utifrån sunt förnuft och vad som normalt förekommer i vardagligt liv. Denna teknik använder sig hovrätten i målet *Kniven i buken* och påpekar att eftersom den tilltalade ”levde tillsammans med U-BS sedan år 1979 och måste ha väl känt till hennes förhållanden ... ter det sig märkligt att BS inte kunnat komma med någon uppgift alls angående gärningsmannen eller i alla fall någon tänkbar gärningsman.” (s. 3, rad 22f).

Till sist kan domstolen i sin argumentering använda sig av meningar med slutsatser, t.ex. exempel, analogier, entymem och syllogism. Här kan jag konstatera att exempel och analogier saknas i det undersökta materialet medan entymem och syllogism förekommer. Av dessa två är entymem klart vanligast i domskälen. Ett exempel på entymem är tingsrättens resonemang om dödsorsaken i målet *Kniven i buken* "Mot bakgrund av mängden skador och sättet hon mist livet på är det uppenbart att fråga är om ett avsiktligt dödande." (s. 14, rad 2ff). I resonemanget finns ett antal premisser som är outtalade, t.ex. vilka skadorna var och på vilket sätt målsäganden dog. Detta får vi veta om vi läser hela domen. Överlag är det så i det undersökta materialet att mycket av informationen i domskälen är outtalad, men går att hitta på andra platser i domen. Alla led i resonemangen anges inte heller utan dessa förenklas.

Argumenteringen stöds till stora delar på den bevisning som åberopats i målen. Inom retoriken finns det två typer av bevis; icke-artificiella och artificiella. Icke-artificiella bevis är sådan bevisning som talar inte kan påverka i sig utan endast förhålla sig till retoriskt. Det handlar t.ex. om vittnesmål, teknisk bevisning och sakkunnigutlåtande. I samtliga fem mål finns denna typ av bevisning. I första hand använder domstolarna den skriftliga bevisningen till att understödja argument som bygger på en slutsats t.ex. på vilket sätt offret dog. Detsamma gäller olika experters uttalanden. I samtliga fem mål åberopade åklagaren ett flertal vittnesförhör. Det fanns dock inga vittnen, som sett det direkta händelseförloppet som ledde fram till offrets död, utan vittnena har hörts om omständigheter som hänt före och efter gärningen, samt berättat om offrets och den tilltalades person. Dessa vittnen har domstolen främst nyttjat i sin beskrivning av parterna.

Logiska argument ska även vara hållbara och relevanta. Enligt min mening överensstämmer de argument som tas upp med vår verklighet, dvs. de är hållbara. De är även relevanta för tesen. Det finns huvudargument och stödargument och slutsatserna är klara. De argument som domstolen anger är absoluta, dvs. att argumentet håller i alla situationer och möjliga undantag diskuteras inte. I domskälen vederläggs även argument (motargument) från den tilltalade.

Min slutsats är att *logos* är det huvudsakliga argumenteringssättet i domskälen. Sedan lägger domstolen till *ethos*- och *pathos*argument och bygger omständighetskedjor som gör det ena eller det andra mer eller mindre sannolikt.

7.4 Pathos

Pathos handlar om känslargumenten, de som vädjar till hjärtat och inte förnuftet. *Pathos* handlar om intensiva känslor t.ex. indignation, lycka, sorg, vrede, harm och medkänsla. Vilka känslor vill då domstolen väcka hos läsaren och hur gör domstolen för att åstadkomma detta?

För det första är ämnet som sådant pathosväckande hos läsaren. Mord, dråp och vållande till annans död lämnar ingen oberörd. Alla goda människor och medborgare blir upprörda och indignerade när samhällets lagar kränks och fylls av medkänsla när de läser om offrets skräck, lidande eller förödmjukelse. Domskälen ger också utförliga referat över domstolens uppfattning om händelseförloppets mest känsloladdade situationer och läsaren kan lätt föreställa sig hur det gick till och visualisera detta för sin inre syn. Läsaren förvandlas på så sätt till ett osynligt vittne. I en dom (*Slägghammaren*) bifogar dessutom tingsrätten, i en bilaga, bilder på mordplatsen och mordvapnet. I tingsrättsdomarna förekommer också i samtliga fall ett referat från obduktionsprotokollet där offrets skador detaljerat anges. Av domarna framgår att vittnen, närstående till offret, i flera fall har hörts, men deras reaktion på gärningen tas inte särskilt upp i domskälen, vilket annars kunde ha varit ett sätt att skapa *pathos*.

Ytterligare ett sätt att skapa *pathos* ser vi i målet *Kniven i buken* där hovrätten skriver om en persons skyldighet att engagera sig i en sak i syfte att väcka indignation ”Vidare ska noteras att BS inte heller efter den 10 augusti anmält att ett brott skett, trots att han med hänsyn till de städåtgärder han vidtagit rimligen måste ha förstått att så var fallet.” (s. 4, rad 9–11)

Även frånvaro av känslor är ett sätt att väcka känslor hos läsaren. Läsaren kan tolka detta som nonchalans och brist på engagemang, vilket i sin tur leder till indignation över gärningen och medkänsla med offret. I målet *Kniven i halsen* väntade den tilltalade med att larma och när han väl gjorde detta inledde han samtalen med ”Det ligger en död gubbe i min soffa” (s. 7, rad 16f). I målet *Pistolen* konstaterar tingsrätten att den tilltalade ”AS haft stor sinnensnärvaro efter skottlossningen” (s. 22, rad 8). I målet *Kniven i buken* utvecklar hovrätten temat mer utförligt. ”Den döda kroppen... hade då hunnit kommit i framskriden förruttnelse och han måste ha upplevt situationen i den lilla lägenheten som helt ohållbar. Även om han under tiden från dödandet till anmälandet den 10 augusti varit konstant alkoholberusad har han ändå...kunnat göra bankärenden och avbeställa utlandsresor per telefon, vara ute och handla samt pratat med en granne.” (s. 3, rad 16–21)

Pathos kan också visas genom stildrag och retoriska figurer i form av utrop, överdrift, underdrift, metaforer etc. I det undersökta materialet har jag hittat sparsamt med referenser på detta. Hovrätten beskriver t.ex. likskändningen i målet *Kniven i buken* som ”skymfliga åtgärder” (s. 3, rad 25). I målet *Kniven i halsen* beskrivs offrets skador av hovrätten som ”sargad hals” (s. 7, rad 12) Här tänker jag mig att ett vapen kan sarga, men även ett djur kan sarga, vilket för tankarna till att gärningen var djurisk.

Sammanfattningsvis anser jag mig kunna se en tendens i det undersökta materialet. Ju allvarligare kränkning av offret, desto mer *pathos* i domskälen. I min inledning till denna uppsats tog jag upp att forskaren Persson (1999) hade en uppfattning om att tingsrätt och hovrätt argumenterade på skilda sätt, vilket han skrev om i artikeln *Klippanmålet och lagens ögon*. Jag har i mitt undersökta material inte kunnat se ett sådant mönster. Även hovrätten kan t.ex. uttrycka känslor och ibland uttrycker hovrätten t.o.m. mer känslor än tingsrätten (se exempelvis målet *Kniven i buken*.)

7.5 Statusläran

Under antiken var statusläran ett viktigt hjälpmedel för hur en talare skulle utforma sin argumentation. Används då statusläran i en modern brottmålsdom? Mitt svar på den frågan är ja. Både faktafrågan, definitionsfrågan och kvalitetsfrågan återfinns och används i det undersökta materialet. Min slutsats är att argumenteringens utformning mycket väl följer det antika systemet. Retorikens statuslära bygger på ett för människor naturligt sätt att resonera och ändras inte över tiden. Genom att ställa olika frågor mot varandra avslöjas skärningspunkterna.

7.6 Topiken

Under antiken utvecklades en slags katalog över argument en talare kunde använda för att beskriva en persons karaktär utifrån yttre och inre egenskaper. Används katalogen tvåtusen år senare i en modern brottmålsdom? Svaret på frågan är ett delvis ja. Domstolen använder sig av *topiken* för att beskriva både målsäganden och den tilltalade, men vår kultur är annorlunda än den antika. Den *topik* domstolarna använder sig av i dag speglar det samhälle vi lever i med våra värderingar.

På vilka punkter sammanfaller då vår *topiken* för en gärningsmans yttre egenskaper med den antika? I ett par av de undersökta domarna har kroppens beskaffenhet spelat roll. Det har t.ex. handlat om sjukdomar

hos målsäganden (*Slag mot kroppen*) och skador på den tilltalade och målsäganden före och efter gärningen (*Kniven i halsen*). Parternas levnadssätt och temperament har också betydelse och då i form av missbruksproblematik. Till exempel framgår det i domskälen i målet *Kniven i buken* att den tilltalade blev aggressiv vid alkoholförtäring. Men domstolen kan också använda levnadssättet för att beskriva målsäganden i positiva ordalag, t.ex. i målet *Kniven i halsen* där det framgår att målsäganden levde lugnt och tillbakadraget.

På vilka punkter skiljer sig då vår topiklista från den antika? I den antika topiklistan kunde en talare beskriva en persons karaktär utifrån börd, nationalitet, förmögenhet, samhällsställning och yrke. Inte i någon av de undersökta domskälen berör domstolen dessa egenskaper. Där-
emot förekommer det att vittnen berättar om detta på andra platser i domen. I målet *Kniven i buken* framgår det t.ex. att den tilltalade är finne i ett av vittnesmålen. I samma mål berättar ett av vittnena att den tilltalade var förtidspensionär. I målet *Kniven i halsen* får vi veta att målsäganden var fattig. Enligt min mening styrs vittnesberättelserna av vilka frågor åklagaren och advokaten ställer samt vad vittnet självant berättar. Det kan vara så att en advokat och en åklagare tar ut svängarna mer beträffande topiken i vittnesförhören och att domare är mer försiktiga när de skriver. Inte heller kön tycks ha någon betydelse. De inblandades kön framgår av deras egennamn, men domstolen hänvisar inte specifikt vid något tillfälle till den inblandades kön ställt i relation till t.ex. tillvägagångssätt. Detsamma gäller ålder, uppfostran och egennamn. Noteras kan dock att det undersökta materialet har haft en begränsad omfattning. Det kan mycket möjligt vara så att de nu saknade karaktärsegenskaperna återfinns i andra domskäl utanför undersökningen.

En aspekt ur *topiken* är extra intressant nämligen uppslagsordet tidigare livsföring. I de nu undersökta domskälen har domstolen behandlat tidigare kriminalitet på två helt olika sätt. I ett av målen var den tilltalade tidigare dömd för våldsbrott mot ej närstående (*Pistolen*) och i ett annat mål hade den tilltalade tidigare misshandlat samma målsäganden, som var närstående till honom (*Kniven i buken*). Beträffande våld i ej nära relation hade tidigare kriminalitet ingen som helst betydelse i domskälen i frågan om den tilltalade var skyldig eller inte, däremot påverkade det påföljden. Det motsatta gällde våld i nära relation. Där togs den tidigare misshandeln upp som intäkt för att den tilltalade även denna gång gett sig på målsäganden uppsåtligt. Enligt min egen erfarenhet är denna skillnad ingen slump utan *topiken* används på detta sätt.

Domstolar gör i sin argumentering skillnad på om den tilltalade lever i en nära relation med offret eller inte.

Domstolen har heller inte använt karaktärstopiken för trovärdighetsbedömningar, dvs. en persons *ethos* har inte styrt bedömningen om han/hon talar sanning. Här finns dock en intressant skillnad beträffande tidigare uttalanden. I målen tas i domskälen upp två olika typer av tidigare uttalanden, dels vad den tilltalade sagt i inledande polisförhör direkt efter gärningen, dels vad den tilltalade sagt till andra personer före gärningen. I domskälen har domstolen lagt stor vikt vid vad den tilltalade sagt i inledande polisförhör och utifrån detta konstaterat att personen ändrat sin berättelse, varpå domstolen dragit slutsatsen att den tilltalade inte var trovärdig (se målet *Kniven i halsen*). Det omvända gäller för uttalanden före gärningen. I målet *Slägghammaren* uttalade den tilltalade att hon planerade att döda målsäganden en tid före händelsen. Efter händelsen menade hon att hon inte velat döda målsäganden utan att det var en olyckshändelse. Enligt domstolen hade hennes ändrade berättelse ingen betydelse för bedömningen av hennes trovärdighet.

7.7 Avslutning

Det undersökta materialet har författats av flera skribenter. Dessa har alla sin egen stil och sitt eget sätt att skriva. Jag menar trots detta att det går att dra övergripande slutsatser från material jag undersökt. Samtliga undersökta domskäl följer retoriska mönster från antiken. Argumenteringen bygger i första hand på logosargument, följt av pathosargument och ethosargument. I de fall domstolen har en valmöjlighet väljer den alltså i första hand att ta ställning på rationell grund och därefter på känslomässig grund. I de fall domskälen blir mer känslolösa har jag noterat att det finns mindre av icke-artificiell bevisning som kan understödja en logos argumentering.

Inledningsvis i denna uppsats nämnde jag att Mikael Persson hade ett antal idéer om hur domar var uppbyggda retoriskt. Han menade bl.a. om en domare vill fälla den tilltalade till ansvar för gärningen använder han sig framförallt av emotionella argument samt ser till helheten. Om en domare vill fria den tilltalade från ansvar använder han/hon sig framförallt av logiska argument, ett vetenskapligt språk samt ser till de enskilda delarna. I min visserligen begränsade undersökning har jag inte kunnat hitta stöd för detta påstående. En förklaring till detta kan vara sättet på vilket hovrätten skriver dom. En hovrättsdom är mycket sällan skriven som en självständig dom utan mer som ett tillägg till tingsrättens

dom. Om tingsrätten beskrivit helheten i sin dom behöver hovrätten endast skriva om de delar där den inte delar tingsrättens bedömning. Men i denna del kan jag inte göra några säkra bedömningar eftersom jag inte haft tillgång till en friande dom i det undersökta materialet. Persson hade även en tes om att tingsrätten generellt sett var mer känslös än hovrätten, men detta har jag inte funnit något stöd för i min undersökning. Jag har hittat fällande logiska domar från tingsrätten och en mildrande emotionell dom från hovrätten (*Slag mot kroppen*).

Inom retoriken är språklig finess viktig. Nu har denna undersökning inte haft till syfte att undersöka texterna stilistiskt, men jag kan bara konstatera att här finns en retorisk förlust. Texterna skulle vinna på att smyckas mer retoriskt.

Inom domarkåren uttrycks ibland att det är bra om domaren håller huvudet kallt när alla andra kokar över av känslor, men i det undersökta materialet finns det gott om känslor. Domarna håller alltså inte huvudet kallt. Det kunde vara intressant att studera känslor närmare och se vad de har för betydelse för utgången av målet på ett större material. Man skulle t.ex. kunna undersöka om det känslomässigt finns någon skillnad mellan de känslor åklagaren och försvararen har jämfört med de som återfinns i domen. Måste åklagarna/försvararna ta i mer för att förmå domarna att handla på visst sätt eller finns det balans? Skulle det rent av vara så att den som visar mest känslor har lättast för att övertyga domarna om riktigheten av sin argumentering?

8. Käll- och litteraturförteckning

Cassirer, Peter 1997. *Huvudlinjer i retorikens historia*. Lund: Studentlitteratur.

Hellspong, Lennart 2009 *Konsten att tala*. Andra upplagan. Lund: Studentlitteratur.

Johannesson, Kurt 1996. *Retorik eller konsten att övertyga*. Första upplagan. Stockholm: Norstedts Förlag.

Karlberg, Maria & Mral, Birgitte 1998. *Heder och påverkan – att analysera modern retorik*. Stockholm: Natur och Kultur.

Kjeldsen, Jens 2008. *Retorik idag – introduktion till modern retorikteori*. Lund: Studentlitteratur.

Persson, Mikael 1994. Ciceros första försvarstal I: Persson, Mikael (red.). *Retorik och rätt sett genom tio författares ögon*. Uppsala: Iustus förlag.

Persson, Mikael 1999. Klippanmålet och lagens ögon. *Juridisk Tidskrift* 99/00:88–98.

Persson, Mikael 2005. *Fem lektioner i retorik*. Uppsala: Demosthenes.

Persson, Mikael 2006. *Åklagaren i rättssalen: en retorisk studie*. Uppsala: Demosthenes.

Persson, Mikael 2007. *Retorik & juridik*. Uppsala: Demosthenes.

Rune, Christer 1994. Domens retorik I: Persson, Mikael (red.) *Retorik och rätt sett genom tio författares ögon*. Uppsala: Iustus förlag.

Rydstedt, Rudolf 1993. *Retorik*. Lund: Studentlitteratur.

Wennberg, Suzanne 2008. *Introduktion till straffrätten*. Åttonde upplagan. Stockholm: Norstedts Juridik.

Rättsfall (källmaterial)

Hovrätten för Västra Sverige

B 4107-07, 2008-03-20

B 1036-08, 2008-03-04

B 1314-08, 2008-03-11

B 1514-08, 2008-05-26

B 3599-08, 2008-09-19

Bilaga 1

Kort introduktion till straffrätten för mord, dråp och vållande till annans död

I den här uppsatsen redovisas resultaten av en undersökning av brottmålsdomar där saken är mord, dråp eller grovt vållande till annans död. För att underlätta förståelsen för läsare som saknar eller har liten kunskap om straffrätt följer här en kort introduktion till ämnet².

För varje brott finns en brottsbeskrivning eller *rekvisit* som anger vad som ska ha skett för att ett brott ska vara fullbordat utifrån en *objektiv* brottsbeskrivning. Brottsbeskrivningen för mord lyder så här:

Den som berövar annan livet, dömes för mord till fängelse i tio år eller på livstid (3 kap. 1 § brottsbalken)

Brottsbeskrivningen för dråp lyder på följande sätt:

brott som i 1 § sägs med hänsyn till de omständigheter som föranlett gärningen eller eljest att anses som mindre grovt, dömes för dråp till fängelse, lägst sex och högst tio år (3 kap. 2 § brottsbalken)

Brottsbeskrivningen för vållande till annans död lyder så här:

Den som av oaktsamhet orsakar annans död, döms för vållande till annans död till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter. Är brottet grovt, döms till fängelse, lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömandet av om brottet är grovt skall särskilt beaktas

1. om gärningen har innefattat ett medvetet risktagande av allvarligt slag, eller
2. om gärningsmannen, när det krävts särskild uppmärksamhet eller skicklighet, har varit påverkad av alkohol eller något annat medel eller annars gjort sig skyldig till en försummelse av allvarligt slag. (3 kap. 7 § brottsbalken)

Utöver rekvisiten för den enskilda gärningen finns det även rekvisit för personligt ansvar som måste vara uppfyllda för att en person ska finnas skyldig till ett brott. Här brukar man tala om *subjektiva* rekvisit. Enligt 1 kap. 2 § brottsbalken är huvudregeln att en gärningsman måste haft uppsåt till brottet. Endast där det uttryckligen sägs i en lagparagraf

² Hela denna bilaga bygger på Wennberg 2008:30ff.

är oaktsamhet hos gärningsmannen tillräckligt för att han ska kunna fällas till ansvar. Det finns tre former av uppsåt; *direkt uppsåt*, *indirekt uppsåt* och *likgiltighetsuppsåt*. *Direkt uppsåt* föreligger när gärningsmannen eftersträvar effekten av gärningen, dvs. han har en vilja att uppnå effekten. Ett exempel på detta är när en person stryper en annan person med önskan att denne ska dö. För *indirekt uppsåt* finns det inte något krav på att gärningsmannen handlat med en viss viljeinriktning, utan det är tillräckligt att han har insikt om vad som kommer att följa av handlingen. Ett exempel på detta skulle kunna vara ett försäkringsbedrägeri där en person spränger ett flygplan i luften på 10 000 meters höjd för att få ut försäkringspengar. Personen vet att ett antal människor kommer att dö i explosionen, men bryr sig inte om detta. *Likgiltighetsuppsåt* föreligger om gärningsmannen insett risken för effekten och faktiskt varit likgiltig till förverkligandet av effekten, dvs. när förverkligandet av risken inte utgjorde ett för gärningsmannen relevant skäl att avstå från gärningen. Ett exempel på detta skulle vara när en person hugger en kniv i hjärtat på en annan person och lämnar denne svårt blödande. Om en gärningsman inte haft uppsåt kan han ha varit *oaktsam*. Oaktsamhet föreligger hos gärningsmannen om denne inte varit tillräckligt aktsam och detta hade kunnat begäras av honom i den aktuella situationen. Ett exempel på detta skulle kunna vara en bilist som kör över en annan person. För brotten mord och dråp krävs uppsåt till gärningen hos gärningsmannen medan det för brottet vållande till annans död räcker med oaktsamhet.

Även om de objektiva och subjektiva rekvisiten är uppfyllda finns det vissa undantag som gör att gärningsmannen trots allt inte kan göras ansvarig för brottet. Dessa undantag kallas för *ansvarsfrihetsgrunder*. Ett av dessa undantag är *nödvärn*. Nödvärn föreligger när en person försökt hejda ett påbörjat eller överhängande brottsligt angrepp på honom själv eller någon annan eller på någon annans egendom (självförsvar). Nödvärnshandlingen får inte vara uppenbart oförsvarlig. För det fallet att handlingen var uppenbart oförsvarlig kan gärningsmannen ändå gå fri om situationen varit sådan att han svårligen kunnat besinna sig s.k. *nöd-excess* (Wennberg 2008:38ff).

Bilaga 2

I den här undersökningen har jag undersökt fem brottmålsdomar från Hovrätten för Västra Sverige. I korthet handlade målen om följande:

Slag mot kroppen

B 4101-07: Offret var en äldre man, som bodde ensam i ett eget hus. Han var sjuklig och åt blodförtunnande medicin. Någon tilldelade honom ca 40 slag mot kroppen med ett tillhygge varpå han förblödde av skadorna. Åklagaren hävdade att det var hans före detta särbo, en 60-årig kvinna som utfört gärningen. Hon menade emellertid att mannen levde när hon lämnade honom, att han då var oskadd samt att någon okänd person därefter kommit till platsen och mördat honom. Tingsrätten kom fram till att den tilltalade uppsåtligen dödat offret och dömde henne för mord. Hovrättens majoritet fann det däremot inte bevisat att den tilltalade velat döda mannen utan enbart skada denne och dömde henne för grov misshandel och grovt vållande till annans död. Hovrättens minoritet ville döma henne för dråp.

Pistolen

B 1036-08: I målet framkom att både offret och den tilltalade tidigare var dömda för grov brottslighet och att de för tillfället var osams. En natt hade offret väntat utanför den tilltalades port. När den tilltalade kom till platsen utbröt skottlossning mellan dem varpå offret avled efter att ha träffats av skott. Åklagaren menade att den tilltalade uppsåtligen dödat offret och åtalade för mord, medan den tilltalade menade att han endast försvarat sig och åberopade nödvärn samt menade att han därför inte kunde dömas för gärningen. Tingsrätten kom fram till att någon nödvärnssituation ej förelåg och dömde den tilltalade för dråp. Hovrätten fastställde rubriceringen på brottet.

Kniven i buken

B 1314-08: Offret var en 60-årig kvinna, som hittades död i sin bostad. Den rättsmedicinska undersökningen visade att någon utdelat flera knivstick mot hennes buk/bröstkorg varpå hon avlidit. Någon hade därefter skurit ut flera organ från hennes kropp och skändat liket. När liket påträffades var kroppen satt i kraftig förruttelse. Åklagaren hävdade att gärningsmannen var kvinnans jämnåriga sambo, som hela tiden vistats i lägenheten, och åtalade denne för mord. Den tilltalade sade sig dock

vara oskyldig. P.g.a. kraftig berusning kunde han inte berätta vad som hänt, men han trodde att någon annan kommit till lägenheten och berövat kvinnan livet samt skändat liket. Tingsrätten kom fram till att den tilltalade uppsåtligen dödat offret och dömde honom för mord. Hovrätten fastställde tingsrättens dom.

Slägghammaren

B 1514-08: Offret var en 50-årig man, som hittades död i havet. Den rättsmedicinska undersökningen visade att någon tilldelat honom tre slag mot huvudet med trubbigt föremål, att han därefter hamnat i vattnet och drunknat. Åklagaren hävdade att gärningsmannen var offrets jämnåriga före detta sambo och åtalade denna för mord. Offret och sambon hade den aktuella dödsdagen varit ensamma på en segelbåt ute till havs. Den tilltalade menade att hon p.g.a. en olyckshändelse träffat offret i huvudet med en slägghammare, att hon trodde att mannen var död och att hon i panik slagit mannen ytterligare två gånger i huvudet och sedan kastat kroppen överbord. I målet framkom även att separationen skett på mannens initiativ då han träffat en annan, vilket kvinnan haft svårt att acceptera och att de bråkade om bodelningen. Tingsrätten kom fram till att den tilltalade uppsåtligen dödat offret och dömde henne för dråp. Hovrätten skärpte emellertid rubriceringen och dömde henne för mord.

Kniven i halsen

B 3599-08: Offret var en äldre man, som bodde ensam i en lägenhet. Den rättsmedicinska undersökningen visade att någon stuckit kniven i hans hals två gånger varpå han avlidit. Åklagaren menade att gärningsmannen var en jämnårig kamrat, som vistats i lägenheten vid tiden för gärningen och åtalade denne för dråp alternativt grov misshandel och grovt vållande till annans död. Det framkom i målet att offret och den tilltalade båda var kraftigt berusade då brottet begicks. Polisen hade också tidigare under kvällen besökt lägenheten då det varit handgemäng mellan dem. I de inledande polisförhören hävdade mannen att han dödat offret i självförsvar. Långt senare sade sig den tilltalade dock vara oskyldig och menade att offret hade levt när han lämnade lägenheten, efter polisens besök, samt att någon annan måste ha kommit till platsen under de timmar han var borta och mördat mannen. Tingsrätten kom fram till att det var den tilltalade som tillfogat offret de dödande skadorna och att han var likgiltig inför offrets död. Han dömdes för

dråp. Någon olyckshändelse eller nödvärnssituation förelåg ej.
Hovrätten fastställde tingsrättens dom.